

AJÁNLÁSOK

A MINŐSÉGI ISKOLAI INFRASTRUKTÚRA KIALAKÍTÁSÁHOZ

A Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.1 számú, „21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” című kiemelt projekt stratégiai célja az Új Magyarország Fejlesztési Terv közoktatás-fejlesztési programjainak központi koordinációja, menedzselése, a különböző fejlesztési programok harmonizációja, a közoktatási intézmények fejlesztéseit és a központi fejlesztéseket, a területi-hálózati tevékenységeket irányító, összefogó központi intézkedés annak érdekében, hogy az ágazat szakmapolitikai elképzelései alapján minden művelet és konstrukció az operatív programban meghatározott célokat maradéktalanul meg tudja valósítani.

A megvalósítók – az Educatio Kft. és az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) – konzorciumán belül az OFI-ban megvalósult elemi projektek a K+F tevékenységek, a versenyképesség és az esélyteremtés erősítését, a közoktatás intézményi megújulását, a tanulási környezetet és iskolafejlesztést támogatják, az oktatásirányítás és az iskolarendszer hatékonyságának javítását szolgálják.

AJÁNLÁSOK

A MINŐSÉGI ISKOLAI INFRASTRUKTÚRA
KIALAKÍTÁSÁHOZ

Szerkesztette
Lippai Edit

OKTATÁSKUTATÓ ÉS FEJLESZTŐ INTÉZET
BUDAPEST, 2011

A könyv megjelenését az Új Magyarország Fejlesztési Terv
Társadalmi Megújulás Operatív Program 3.1.1-08/1-2008-0002 számú,
„21. századi közoktatás – fejlesztés, koordináció” című projektje támogatta.
A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális
Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Írta

Brózik Péter, Csovcsics Erika, E. Vámos Ágnes, Eplényi Anna, Fenyő D. György, Gelniczky György,
Gelniczkyne Teiszler Mária, Getto Tamás, Havas Péter, Iván Zsuzsanna, Józsa Tamás, Kapó Jenő,
Lénárt András, Nagy Lászlóné, Ónodi Szabolcs, Réti Mónika, Szebedy Tas

Szerkesztette

Lippai Edit

A szerkesztő munkatársa

Varga Attila

Olvasószerkesztő

Majzik Katalin

Sorozatterv, tipográfia

Kiss Dominika

Tördelés

Sziliné Simonyi Kati

© Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, 2011

ISBN 978-963-682-670-3

ISSN 1785-2366

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet

1055 Budapest, Szalay u. 10–14.

www.ofi.hu

Felelős kiadó: Kaposi József

Nyomás és kötés: Érdi Rózsa Nyomda

Felelős vezető: Juhász László

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
BEVEZETÉS – A FENNTARTHATÓ ISKOLA ÚJRAGONDOLÁSA	9
PARTNERI TERVEZÉS SZEMPONTJAI	11
TÁJÉPÍTÉSZETI SZEMPONTOK	15
KÖRNYEZETTUDATOSSÁG SZEMPONTJAI	19
GAZDASÁGOS FEJLESZTÉS SZEMPONTJAI	23
BIZTONSÁGI SZEMPONTOK	27
EGÉSZSÉGI SZEMPONTOK	31
SZOCIOKULTURÁLIS SZEMPONTOK	35
KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS SZEMPONTJAI	39
TANÁRI HIVATÁS SZEMPONTJAI	43
KREATIVITÁS FEJLESZTÉSÉNEK SZEMPONTJAI	47
MOZGÁSRA NEVELÉS SZEMPONTJAI	51
ÚJ ISKOLA ÉPÍTÉSÉNEK KÉRDÉSEI	55

ELŐSZÓ

Jelen kiadvány egy olyan ajánlásgyűjtemény, amelyet „Az eredményes iskola és tanulásfejlesztés infrastrukturális feltételeinek meghatározása, tanuláscentrikus útmutató megalkotása iskolatervezők számára” projekt kutatói állítottak össze a szakirodalom, a hazai és nemzetközi jó gyakorlatok elemzése, valamint a szakértők párbeszédének tanulságai alapján.

A közoktatást szolgáló épületek kialakításának témája rendkívül összetett, több tudomány művelőinek együtt gondolkodását igényli. Abban mindenki egyetért, hogy az iskolaépület és az infrastruktúra minősége befolyásolja a nevelés folyamatának eredményességét. Közös érdekünk lelkes, érdeklődő, ismereteiket jól alkalmazó, tevékeny fiatalokat nevelni, akik jó emlékeket őriznek a közoktatás rendszerében töltött éveikről. Ezt úgy érhetjük el, ha az emberről és az épületekről szerzett tudást együtt használjuk. Szükség van tehát a területeken jártas szakemberek – pedagógusok, pszichológusok, építészek, tájépítészek, tervezők – együttműködésére. Reméljük, hogy ajánláskötetünkkel sikerül ezt az együttműködést elindítanunk.

Az Európai Unió támogatásával évek óta jelentős összegek fordíthatók a magyarországi közoktatási intéz-

mények épületállományának megújítására. Az oktatási intézmények közösségformáló erőt hordoznak, az egyén számára pedig a boldogulás kulcsát jelenthetik. Ezért ezek a fejlesztések hosszú évtizedekre meghatározzák az adott településen élők sorsát. Egy igényes épület maga is a jövőre nevel, egy rossz épület azonban megnehezíti a pedagógiai munkát: elkedvetlenít, közömbössé tesz, ráadásul akár elviselhetetlen anyagi terheket is ró a közosségre. Minden egyes beruházás esetében nagy a tét, mert ilyen mértékű fejlesztések megvalósítására ritkán nyílik lehetőségünk.

Projektünk feladata volt, hogy ajánlásokat fogalmazzon meg és adjon közre döntéshozók számára arról, hogyan építhetők a nevelési célokat támogató iskolák. Ajánlásaink célja elősegíteni olyan épületek kialakítását, amelyek révén az oktatási intézmények megtalálják méltó szerepüket változó világunkban. Az iskolák sokfélesége miatt nem adható univerzális recept: a fejezetekben azok az irányvonalak jelennek meg, amelyek az iskoláról való gondolkodásban jelenleg megkerülhetetlenek, ám a mindenkori megoldás mindig egyedi, alkalmazkodik a helyi lehetőségekhez. A fejezetek kérdéssorral záródnak, kifejezve a téma nyitottságát és további távlatait.

BEVEZETÉS – A FENNTARTHATÓ ISKOLA ÚJRAGONDOLÁSA

Amikor iskoláról beszélünk a 21. században, már nem hagyhatók ki a gondolkodás köréből a fenntarthatóság szempontjai. Herman Daly szerint „a fenntartható fejlődés a folytonos szociális jólét elérése, anélkül, hogy az ökológiai eltartóképességet meghaladó módon növekednénk”.¹ Magyarországon is tudomásul kell venni azt, hogy a fejlődés alapvető célja a „szociális jólét”, a méltányos életfeltételek lehetőségének biztosítása mindenki és egyaránt a jelenlegi és a jövőbeli nemzedékek számára.

Az oktatás területén az uniós források lehetővé teszi az alapozta meg a fejlesztéseket. A tapasztalatok alapján nélkülözhetetlen, hogy az iskolaépítéssel kapcsolatos pályázati folyamatokat, a közbeszerzési eljárásokat újr szabályozzák. A legfőbb cél az, hogy a pályázati rendszer és a közbeszerzés tegye minőségivé a fejlesztéseket, alacsonyabbá az árakat, és fenntarthatóvá a beruházásokat. Mivel a pályázatok csak a fejlesztésre adnak forrást, a fenntartásról a működtetőknél kell gondoskodniuk. Az iskolafejlesztés össze szereplője számára a felkészítés részévé kell, hogy váljon a hosszú távú gondolkodás, hogy a jövő iránt elkötelezett felelős tervezés napi gyakorlatá válhasson.

Magyarországon a hosszú távú gondolkodásnak el kell érkeznie a közzsféra szintjére. A gyors, a rövid távú megoldások helyett a közszereplőknek a fenntartás terhére is vállalniuk kell. A fenntarthatóságot, a fenntartható fejlődés feltételeit meg kell teremteni a gyors költségek helyett.

A minőségi iskolafejlesztések egyik legfontosabb feltétele az előkészítés, a tervezés, a széles körű egyeztetés, valamint a fenntarthatóság és a célszerűség holisztikus szemléletének alkalmazása. A fenntarthatóság eszméje csak a komplex fenntartható fejlesztési stratégiával vezet eredményre.

Az iskolaépületek létrehozásánál is elsődlegesek a fenntarthatóság szempontjai. Az iskola célrendszerében a fenntarthatóság szemléletének integrálnak kell lennie. Az iskola használóinak, a tanárok, a vezetők, az alkalmazottak, a diákok mindennapjait a fenntarthatóság átfogó szemlélete kell, hogy egy életen át tartó tanulásként határozza meg. A fenntarthatóság a jövőért is felelős kulturális és szociális jóléti gondolkodás alapja. Azonban a környezettudatos neveléshez felkészült, lelkes és tisztességesen megfizetett pedagógusokra van szükség. Elképzelhetetlen egy fenntartható nevelési környezet a jelenkor jellemző fenntarthatatlan állapotai között. Megvalósíthatatlan a fenntartható iskolai nevelés fenntarthatatlan egzisztenciális küzdelmek között.

A fenntarthatóság pedagógiai gyakorlata egész életen át tartó tanulási folyamat, amely tájékozott és tevékeny állampolgárokat nevel, akik kreatív, problémamegoldó gondolkodásmóddal rendelkeznek, eligazodnak a természet és a környezet, a társadalom, a jog és a gazdaság terén, és etikus elkötelezettségű és felelősséget vállalnak egyéni vagy közös tettekben.

1. Daly, Herman E.: Beyond growth: the economics of sustainable development. Boston, Beacon Press, 1996.

A fenntarthatóság társadalmi és kulturális dimenziója esetében – a lényegre szorítkozva – az emberi egészség védelme, az élhető mikro- és makrotársadalmi világ, valamint az otthonos környezet biztosítása áll a követelmények előterében. Az iskolaépületek vonatkozásában a hőszigetelés, a fűtés, a világítás, a zajszigetelés, az akadálymentesítés, valamint az anyagok kiválasztása és az esztétikai szempontok képezik a meghatározó tényezőket. A fenntarthatóság itt említett dimenzióiból átfogó célokat vezethetünk le az épületekre vonatkozóan. Ideális esetben a fenntarthatóság különböző szempontjainak megfelelően elemzik egy építmény fennállásának valamennyi szakaszát az építéstől a majdani bontás újrahasznosításáig, és optimalizálják ezek összhangját. Az iskolaépületek építésénél a legkedvezőbb környezeti hatások, a legkiválóbb anyagok használata azért fontos, mert ezek teremtik meg a tanulás-hoz, a társadalmi beilleszkedéshez szükséges életre szóló és pozitív hatású szociális nevelési színteret.

Azok az épületek – és az iskolaépületeknek ilyeneknek kell lenniük –, amelyeket igazolhatóan a fenntarthatóság szem előtt tartásával építettek, közép- és hosszú távon gazdaságilag is hatékonyak, valamint kímélik a környezetet és az erőforrásokat. Ilyen környezetben

lehet fenntartható környezettudatos nevelést a gyakorlattal összhangban folytatni. Szintén fontos tényező az építmények, ezzel együtt a középületek, oktatási intézmények értékmegőrzése, az optimális beilleszkedésük a társadalmi-kulturális környezetbe, végeredményben pedig a lakhatóságuk, használhatóságuk. Ugyanakkor, ahogy a fenntarthatóság elképzelhetetlen az épületek üzemeltetőinek, a nevelés képviselőinek, a tudás menedzsereinek fenntartható életszínvonala nélkül, a fenntarthatóság a jólét környezete: és a jólét csak fenntartható szemlélettel tartható meg generációkon keresztül.

Magyarországon be kell rendezkednünk a jelenlegi iskolai létesítményhálózat működtetésére, további fenntarthatóságának meghosszabbítására. A jó, a korszerű, a környezetbarát néha drágább, de hosszú távon megtérülő a jobb anyagok használatával, az áttervezéssel, a nyílászárók, a fényhatások, a fűtési megoldások korszerűsítésével. Szerencsére a téglából épült iskolák zöme még ma is korszerűsíthető, viszont a házigyári elemekből készült vagy lakótelepi technológiával készített épületeket már környezetkímélő és a fenntartható építkezés mai elvárásoknak megfelelő technikájával kell helyettesíteni. Újat, már csak fenntarthatót építsenek az építők.

PARTNERI TERVEZÉS SZEMPONTJAI

Célunk rávilágítani azokra a tervezési szempontokra és kritériumokra, amelyek elősegítik az iskola létesítményének oly módon történő átalakítását, hogy a tervekben megjelenjen valamennyi használói csoport érdeke, véleménye.

Állapotfelmérés. Annak érdekében, hogy pontos képet kapjunk a hazai közoktatási intézmények tényleges állapotáról, érdemes haladéktalanul elkészíteni azt az óvoda és iskolakatasztert, amely pontos képet ad a hazai közoktatási épületállomány minőségéről, kapacitásairól. Ezt a munkát mikro- és kistérségi, illetve regionális szinten érdemes összehangolni a helyi szereplők bevonásával.

Partnerek meghatározása. Érdemes meghatározni azon szereplők körét, akik a közoktatási intézmények infrastrukturális fejlesztéseiben iskolahasználói, működtetői és finanszírozói oldalról egyaránt érdekelték. Ajánlott ezen szereplők bevonása a koncepcióalkotás folyamatába, illetve a teljes építési, utánkövetési folyamatba is. A szereplők köre: pedagógusok, szülők, diákok, fenntartók, helyben érdekelt civilszervezetek, építészek, a forrásokat biztosító fejlesztési ügynökségek, illetve azok helyben érdekelt közreműködő szervezetei. Az egyes érdekcsoportok bevonásához szükség lenne megfelelő támogatásra számos formában: segédletekkel, online tanácsadással, külső tanácsadói rendszer működtetésével. Mindezek alapját képezik a szakma által elfogadott minőségi kritériumok, folyamatleírások, algoritmusok, képzések és továbbképzések.

Iskolafejlesztési projektirodák létrehozása. Érdemes biztosítani a jövőben a tartalmi fejlesztések és az iskolafelújítások/építések szerves összekapcsolását, ezért javasolt térségi projektirodák létrehozása ennek ko-

ordinálására. Egy projektiroda legyen alkalmas mikrotérségi és kistérségi érdekegyeztető vagy tervező fórumok, workshopok működtetésére. A fejlesztési tervek tartalmi elemeit határozza meg és mutasson be jó mintákat, amelyek alapján tervezhető a közoktatási infrastruktúra-stratégia. A projektiroda készítse elő a pályázatokat, ehhez alakítson ki egységes szempontrendszert, egységes adatgyűjtő rendszert, mely a későbbi mérhetőség és dokumentálhatóság alapjául szolgál. Feladat legyen a megvalósíthatósági tanulmányok algoritmusának kidolgozása, a pályázók képviselete, pályázati „ügynökségi” típusú működés a pályázat tervezési szakaszában (pl. a két forduló között). A projektiroda felelős az építészek, közoktatási szakértők bevonásáért és a közbeszerzési „tudás” átadásáért, ezzel a teljes folyamat nyílttá és átláthatóvá tehető. A legjobb hazai és nemzetközi pedagógiai és építészeti jó gyakorlatokat hozzáférhetővé tenné az iskolafejlesztők számára.

Tervezés, fenntarthatóságot szem előtt tartva. Az igények pontos felmérése után stratégiai gondolkodás és tervezés szükséges a jövőben esetlegesen hazai vagy uniós forrásból származó, szétosztható források világos, a fenntarthatóságot és a sokszínű közoktatási és lakossági szükségletet kielégíteni tudó iskolai épületek kialakítására. Az egységes tervezhetőség, dokumentálhatóság, mérhetőség, a pedagógiai és környezeti hatások szempontjából ajánlott az elmúlt évek legjelentősebb hazai beavatkozásainak (ROP 2.3., illetve a 2007–2009 között zajló

ROP-ok) egységes szempontrendszeren alapuló hatástanulmányainak elkészítése.

Pályázati logika helyett iskolafejlesztési logika.

Érdemes felülvizsgálni a pénzek elosztását szubjektív és a helyi politikai érdekek által befolyásolt pályázati rendszereket, s helyette a nagyon egyszerű, a tárgyaláson, megegyezésen és belátáson alapuló emberi párbeszédet preferálni. Egy település intézmény-fenntartói egyezzenek meg abban, hogy mikor melyik intézmény fejlesztésére fordítanak pénzt. Ehhez természetesen kiszámítható és hosszútávon tervezhető oktatási prioritásokra, stratégiára, forrásokra és politikai közmegegyezésre is szükség van.

Partnerek tájékoztatása.

Szükséges és javasolt a közoktatási szereplők (intézményvezetők, involvált szülők, pedagógusok) tájékoztatása a területfejlesztési logikáról – a szakértői és vezetői képzési programok ilyen irányú fejlesztése elengedhetetlen. Érdemes fejleszteni továbbá mind a döntéshozók, mind az oktatásirányításban dolgozók tudását ebben a témában. A program elemei a következők lehetnének: fórum teremtése az építész, belsőépítész szakma, területfejlesztési és a közoktatási szereplők közötti párbeszédre (pl. szabadegyetem, konferencia szekciómunka, rövid műhelymunkák, pilotok egy-egy jelentősebb fejlesztés mellett, a nemzetközi eredményeket és a hazai jó gyakorlatokat bemutató országos rendezvény, illetve több workshop megrendezése). Az építészek, a pedagógusok és szülők által használt írott sajtóban, illetve az interneten meg kell kezdeni a szisztematikus, az iskolaépítőket és iskolahasználókat kölcsönösen tájékoztató érdekes és szakszerű tájékoztatást arról, hogy milyen igényeik és elvárásaik lehetnek azzal a térrel kapcsolatban, ahol a gyerekek életük jelentős részét töltik. Érdemes kidolgozni és a pedagógusképző intézmények számára közreadni egy olyan modult, amely a tanulásra használt épületet tanulási környezetként közelíti meg. A nemzetközi szakirodalom jelentősebb munkáinak lefordítása és közreadása a pedagógusok számára elengedhetetlen.

Kompromisszum.

A térszervezés helyi elveiben szükségszerűen kompromisszumnak kell megtestesülnie. Kompromisszum az eltérő helyi igények, az igények és a lehetőségek, és esetlegesen egymásnak ellentmondó elvek között, például a biztonság és a nyitottság, a minél költségtakarékosabb kivitelezés és a tartósság, esztétikai minőség között.

A tervezés komplexitása.

Meg kell határozni a fejlesztés komplexitásának lehetséges új módszereit. Az iskolafejlesztés komplexitása azt jelenti, hogy az új, kísérleti iskolaépületek építése, illetve meglévő iskolák korszerűsítése egy létrehozott, és folyamatosan karbantartott, egységes szemléletű fejlesztés szerves része kell legyen, amely azonban a mindig változó elvárásokat is képes befogadni, vagyis képes változni anélkül, hogy hatékonysága csökkenne. A komplex iskolafejlesztés jogi háttérét meg kell teremteni. A törvényhozásnak serkentenie kell az innovatív kezdeményezéseket, és lehetőséget kell biztosítani, hogy a mindenkor éppen jelenlevő szakmai irányítás a folyamatos megújulásra és kísérletezésre buzdítsa a fejlesztések résztvevőit. A jogi háttér határozza meg a komplex fejlesztés hosszú távú céljait, melyek aztán a szakmapolitikai diskurzus keretében lebontandók rövid és középtávú célokkra. A túlszabályozás azonban kerülendő. Ezek a célok az intézmények szintjén is legyenek ismertek.

Térszervezés.

Koherens egészévé kell szervezni az iskolai tereket. A jelenlegi gyakorlatra jellemző, hogy egymástól elszigetelt és egymásnak ellentmondó jeleket hordozó terek halmaza az iskola. Egyetlen kitüntetett térszervezési modell nem adható meg, de az elérhető, hogy iskolán belül pozitív értékek mentén egységes rendszer valósuljon meg az osztályteremtől a nagyobb közösségi tereken át az iskola külső megjelenéséig. (Az iskolák településeken, településrészekben belüli helyzetét rövid, de még középtávon belül is megváltoztatni költségigényénél fogva irreális elvárás.)

Pedagógiai tervezés.

A koherencia nemcsak a térbeli elemek összeszervezését kell hogy jelentse, hanem a pedagógiai tevékenységnek kell alárendelni a térszervezést is. Mivel a pedagógiai tevékenységet az iskolák pedagógiai programja vezérli, ezért a térszervezés kiindulópontja is a pedagógiai program lehet. Ebben pedig a helyi igényeknek kell megtestesülnie. A térszervezés helyi elveinek kialakításába be kell vonni valamennyi érintett csoportot: a pedagógusokat, a szülőket, a diákokat, a fenntartót és a helyi közösségeket is. Csak így fogalmazhatók meg ténylegesen érvényes elvek, értékek, amelyek aztán a rövid távú cselekvéseket is vezérelni képesek.

Helyi és nemzeti érdek a tervezésben.

A jövőben nálunk is (ugyanúgy, mint a fejlett országokban) át kell térni olyan, a fejlesztést kikényszerítő tervezési me-

tozikára, amely képes a nemzeti érdekeket a legkorszerűbb kutatási eredmények felhasználásával érvényesíteni. A jelenlegi (különböző piacgazdasági érdekek nyomására létrejött) egymástól elszigetelt projektszervezési módszereket fel kell váltania az alap kutatás és a különböző projek-

teket egymással, a helyi érdekeket az ipar (technológia) eredményeivel összekapcsolni képes módszer. Jó lenne, ha a fejlesztés részterületein, a konkrét beruházásoknál is ezek a projektmenedzser irodák szerephez jutnának, konkrét feladatok elnyerésére is pályázhatnának.

KÉRDÉSEK A PARTNERI TERVEZÉS SZEMPONTJAI TÉMAKÖRHÖZ

- Készült-e pontos állapotfelmérés a felújítandó iskoláról? A felmérés adatfelvétele érintett-e minden szereplőt, aki használja az intézményt?
- Meghatározták-e azon szereplőknek a körét, akik az infrastrukturális fejlesztésekben iskolahasználói, működtetői és finanszírozói oldalról egyaránt érdekeltek? Milyen módon vonják be őket a folyamatba?
- Ki koordinálja az iskolafelújítás folyamatát? Megfelelő-e a dokumentáció?
- Milyen források állnak rendelkezésre az iskolaépület fejlesztéséhez? Rendelkezik-e a tervező egységes szempontrendszeren alapuló hatástanulmány eredményeivel?
- Van-e párbeszéd a fenntartó és az intézmény között? Van-e közösen kidolgozott hosszú távú tervezési stratégia?
- Ismerik-e az iskolafejlesztésben érdekelt csoportok a hazai és nemzetközi jó gyakorlatokat? Kapnak-e az érdekcsoportok szakszerű tájékoztatást?
- Megfogalmazták-e az igényeiket, prioritásaikat a fejlesztésben érdekelt csoportok? Született-e kompromisszum abban, milyen elveket kövessen a tervező?
- A meglévő iskolák korszerűsítése egy létrehozott és folyamatosan karbantartott, egységes szemléletű fejlesztés szerves része? Milyen jogi háttere van a komplex iskolafejlesztésnek?
- Megjelennek-e az iskola által képviselt értékek az iskola minden terében? Mit sugall az épület külső megjelenése és mit a belső helyiségei?
- Az iskolafejlesztés a pedagógiai programban megfogalmazott elveken alapszik-e? A tervezett pedagógia tevékenységek helyet kapnak-e az intézményben?
- Megjelennek-e a helyi és nemzeti érdekek a fejlesztésben? Felhasználja-e a tervezési metodika a legkorszerűbb kutatási eredményeket?

TÁJÉPÍTÉSZETI SZEMPONTOK

Célunk rávilágítani azokra a tájépítészeti szempontokra és kritériumokra, amelyek által az iskolán belüli és kívüli zöldfelületek minősége fejleszthető, funkciója gazdagítható oktatási, szociális, esztétikai és ökológiai szempontból. Az iskolaudvar az iskola egészének legtágasabb, élményekben és ötletekben leggazdagabban formálható szabad tere, ezáltal rendeltetése és tervezése az iskolai vezetés fontos és felelősségteljes feladata kell legyen!

Az iskola ethoszához igazodó udvar. Az iskola épülete üzenet. Információkat közvetít a benne folyó munka értéktartalmáról, értékstruktúrájáról. Leolvasható róla az építetők iskolával kapcsolatos elképzelése, a műveltség értékelése és a használók iskolaszemlélete is. Fontos, hogy az iskolának legyenek határozott elképzelései udvarával kapcsolatosan, új iskolák tervezése esetén pedig az épületet a kerti funkciók integrált részeként kezelje. Konceptuális elképzeléseit minél korábbi fázisban ossza meg építész, tájépítész tervező kollégákkal. Lényeges, hogy az iskola saját ethoszához, speciális tantervéhez, tagozataihoz, cserekapcsolataihoz igazodó kertrészeket, szabadtéri játékokat, rendezvénytérket, sportpályákat és egyéb különleges kerti elemeket helyezzen el.

Iskolaudvar a települési zöldhálózat metszetében. Fontos szempont, hogy az iskola a települési zöldfelületi rendszerbe ágyazva is újradefiniálja helyét. A vezetés nézzen át a kerítésen, és iskolaudvarát kapcsolja be a falakon túli szomszédos természeti életterek rendszerébe; létesítsen fizikai kapcsolatot a települési környezet rekreációs és kondicionáló célokat szolgáló zöldfelületi elemeivel. Lényeges, hogy a vezetés konzultáljon az önkormányzat illetékes környezetvédelmi, tájépítészeti szakembereivel. Ezen helyszínek éves körforgásába és fenntartásába való bekapcsolódás fontos kiteljesedése lehet az iskolai környezeti nevelésnek.

Iskolaudvar megismerése gyermekszemmel.

Lényeges, hogy a diákok és szülők megismerjék az iskolai környezet történetét az adott helytörténeti gyűjtemények forrásai alapján. Az átalakítás előtt a vezetés végeztessen felmérést a kert/udvar mai helyzetéről, állapotáról, érzelmi minőségeiről és a gyermekek kötődéseiről, valamint tárja fel a konfliktusforrásokat. Fontos továbbá, hogy a tervezők kézhez kapják a helyszínekhez kapcsolódó tanulói vizsgálatokat, de ha lehetőség van rá, akkor interaktív módon közösen vitassák meg a helyszínen a problémákat a tanulókkal, akik már előzetesen a tervezőktől függetlenül is gyűjthetnek ötleteket új szabadterei elemekre. A vizsgálatokat, ötleteket és terveket állítsuk ki közszemlére, hogy azokat véleményezhessék, és azokhoz hozzászólhassanak az iskolát használók.

Tájépítész szakember bevonása a tervezésbe.

Az iskolavezetésnek a tervezéshez első lépésként funkcióismákat kell készíteni az udvarról saját közösségeinek helyismerete, szándéka és véleménye szerint arról, hogy kb. hol, mekkora, milyen felhasználási egységeket, feladatokat képzel el, és ezek milyen rendszerben kapcsolódjanak egymáshoz. Ezzel egy időben készüljön komplex tájépítészeti és környezetértékelési vizsgálat tájépítész szakember által. A hosszabb időráfordítás ellenére törekedjünk rá, hogy a közösségi tervezésbe minél szélesebb résztvevői kört vonjunk be. Fontos, hogy az iskolai környe-

zetet a hasznos barkács-megoldások vs. túltervezettség dimenziói között megfelelő módon kezeljük. A tájépítés az épületjelleggel és a kívánt funkciókkal összekapcsolja az útvonalvezetést, a tereprendezést, a környezetarchitektúra elemeit, a kerti bútorokat, műalkotásokat és játékok rendszerét, valamint a növénykiültetést.

A mozgásban lévő iskolaudvar. Az oktatási tematikába, tanórákba és a szünetekbe beépített mozgásgyakorlatok mellett az iskolaudvar elődeges szerepe a mozgástér, a hagyományos és alternatív játék- és sportlehetőségek megteremtése. A hagyományos sportolási eszközök mellett a vezetés kövesse figyelemmel és építse be a diákok körében sokszor hamarabb divatosabbá váló trendsportokat! Az udvar a kisiskolás korosztály számára mindenekelőtt játszóhely. Felszabadultságot, önkifejezési lehetőséget teremt a homokozóban való tevékenység vagy a megmászható fa, esetleg a természetbarát vagy újrahasznosított anyagból készült műtárgy, hinta, csúszda.

Tájakkal való tanulás – komplex ökológiai tervezés az iskola környezetében. Új építésű iskolák tervezésénél és a nagyobb felújításoknál az ökológiai tervezés teljes integritására kell törekedni. Ne csak az épületek energiaháztartására figyeljünk, hanem az ezekhez kapcsolható élőhelyek komplex rendszerére és a vízháztartás tervezésére, amelyekbe a különböző rendeltetésű intenzív és extenzív zöldtetők, zöldfalak, esővízgyűjtő és -elvezető rendszerek, esővíztavak, haszonkertek és természetközeli élőhelyek is beletartoznak. Az iskolaudvart fajgazdaságának növelésével, a mikroklimatikus körülményeinek javításával fenntarthatóbbá tehetjük.

Közösségi fenntartás napról napra – iskolaudvar a tantervben. Gondoskodni kell arról, hogy amikor egy új szabadtéri helyszín, kertrészlet megszületik, annak legyen gazdája egy osztályközösség, egy szakkör, egy tanári munkaközösség személyében. Iskolakertet akkor szabad létesíteni, ha ennek feltételei megoldottak, ha a kert gondozói nem érzékelik teherként ezt a munkát. A kert, a növények lényegesen több, rendszeresebb és aprólékosabb fenntartást, ápolást kívánnak, mint maga az épület. Fontos, hogy a kert/udvar környezetében megvalósuló elemek, megoldások rendszeresen beépüljenek a tantervekbe, a foglalkozásokba, évközi feladatokba. Az iskolakertek fenntartásáról a nyári hónapokban is gondoskodni kell!

Út az iskolába – a jó fogadóter és az iskolakerítés.

Tágabb intézményi és településépítészeti együttműködést kívánnak a vezetéstől az iskola megközelítési útvonalainak és a gyalogos átkelőknél biztonsági előírásai. Kiemelkedő fontosságú az iskola átmeneti, bejárati fogadóterének tudatos diák- és családbarát, figyelemfelkeltő, élményszerző és egyben várakozásra is alkalmas kialakítása. A tér biztonságát, határoltságát kifejező elem a kerítés. Anyagának megválasztása már lehetőség a művészeti-környezettudatos nevelésre. A biztonsági szempontokat figyelembe véve azonban javasolt az iskolakerítés tradicionális térhatároló szerepének újraértelmezése alternatív megoldásokkal: kapukkal, átmeneti terek megnyitásával, rejtett „áttetsző” tér-elválasztókkal. A már meglévő kerítések is felhasználhatók az oktatási folyamatban. A zártságot betonelemekkel megteremtő kerítés festhető felület. Művésztanárok irányításával a megszervezett munka során a diákok a tervezéstől a megvalósításig művészeti tevékenységet végeznek. A tanulók megpályáztatása a feladatra ennek a folyamatnak a része lehet.

Játékosság az iskolaudvaron. Különösen fontos szempont, hogy ne determináljunk minden eseményt és szabad teret az udvaron, hanem érdekes és változatos, rugalmas, mozgó helyeket teremtsünk, amelyek akár több tevékenységet is lehetővé tesznek egy időben, különböző egyének, felhasználócsoporthoz és rendeltetés céljából. A szabadtéri bútorok, ideiglenes berendezési tárgyak legyenek játékosak, kreatívak; színekben, anyaghasználatban és formákban gazdagok, de legfőképpen jókedvűek. Zárt belső udvar esetén a rendelkezésre álló falfelület egy része művészek rendelkezésére bocsátható, másik részén pedig a diákok alkothatnak.

Kellemes és hasznos. A külső tér tagolható növényekkel vagy környezetbarát műtárgyakkal, esetleg a diákok által kézműves foglalkozásokon készített tárgyakkal – ez kiállítóhelyé, a tanulók művészeti ízlését kifejezővé teheti az udvart. A mozaikképek járdalapokként, a kerámia-tárgyak virágtartóként felhasználhatók. Egy növényekkel tagolt tér szabadtéri foglalkozások helyét jelölheti ki, árnyékolt térben tartható tanóra. Ha megengedi az iskolaudvar mérete, akkor konyhakertekre parcellázott területeken a természetismeret gyakorlati tevékenységgel párosulhat. Munkára nevelő, munkáltató térré tehető. A megtermelt javak felhasználása a természettudományos és a művészeti oktatásban is szerepet kaphat, kreatív foglalkozások anyagává válhat, vagy témát teremt.

Külső és belső terek összenyitása. Ha az épület egy falszakasza eltolható, használatával a belső és a külső tér összenyithatóvá válik, természetessé teszi a szabadban való mozgást, praktikusán ünnepélyek, iskolai vagy közösségi rendezvények számára kreatívan berendezhe-

tővé válik. Szintén érdemes gondolkodni az épület tetejének hasznosításában, hiszen egy nagy alapterületű tetőkert szintén kiváló helyszíne volna iskolai ünnepségeknek, de akár könyvtárhoz csatolt olvasóteraszna is.

KÉRDÉSEK A TÁJÉPÍTÉSZETI SZEMPONTOK TÉMAKÖRHÖZ

- Milyen információt közvetít az iskolaudvar a benne folyó munka értéktartalmáról, értékstruktúrájáról? Van-e az iskolának határozott elképzelése udvarával kapcsolatosan?
- Bekapcsolódik-e az iskolaudvar a falakon túli szomszédos természeti életterek rendszerébe? Van-e konzultáció az iskolavezetés és az önkormányzat között a zöldfelületi elemek összekapcsolásáról?
- Megtörtént-e az iskolaudvar környezetének felmérése? A vizsgálatok eredményeit, az ötleteket és a terveket ki véleményezi?
- Az iskolaudvar esetében megtörtént-e a közösségi tervezés, vagyis a minél szélesebb körű résztvevők bevonása? Hol helyezkedik el az iskolai környezet a hasznos barkács-megoldások vs. túltervezettség dimenziói között?
- Beépítette-e az udvar átalakításánál a vezetés a diákok körében divatosabbá váló trendsportokat? A kicsik számára játszótér az udvar?
- Törekednek-e az udvar felújításánál az ökológiai tervezés teljes integritására? Hogyan tehető fenntarthatóvá az iskola környezete?
- Ki gondozza az iskola természeti környezetét tanévben és a szünetek alatt? Beépül-e a tantervbe az iskola kertjének fenntartása?
- Biztonságosan megközelíthető az iskola? Védelmet biztosít-e a kerítés?
- Hány tevékenységet tesz lehetővé egy időben az iskolaudvar? A kinti bútorok színeiben, anyaghasználatban és formákban gazdagok?
- Milyen tárgyakkal és növényekkel tagolják és díszítik az iskola udvarát? A kerti növényzet szerepet kap az oktatásban?
- Összenyitható-e az intézmény külső és belső tere? Hasznosítható-e az épület tetőszintje teraszként, kertként?

KÖRNYEZETTUDATOSSÁG SZEMPONTJAI

Célunk rávilágítani azokra a tervezési szempontokra és kritériumokra, amelyek elősegítik az iskola létesítményének oly módon történő átalakítását, hogy a tervekben megjelenjen valamennyi használói csoport érdeke, véleménye, a környezettudatosság és a fenntarthatóság elmélete és gyakorlata, valamint a hazai és a nemzetközi iskolafejlesztés minőségi kritériumrendszere.

A környezet tudatosítása állami szinten is. A korábbiaknál tudatosabban kell az iskolai tereket szervezni. A spontán téralakításnak óriási előnyei mellett nagy hátránya, hogy ellenmondásokat hordoz, hordozhat. A tudatos térszervezés fontos lépése a fennálló helyzet elemzése és a legalább középtávon vállalható elvek megfogalmazása. Amennyiben az iskolák, a települési önkormányzatok nem rendelkeznek az ehhez szükséges tudással, akkor ezt számukra hozzáférhetővé kell tenni. Az egyetemek a fejlesztésben és kutatásban ma is meglévő szerepének erősítésére szintén állami támogatottságra van szükség.

Ember-környezet tudományok. A környezettudatosság fogalmának kialakulása számos tudományterület közös gondolkodásának, (interdiszciplináris) együttműködésének köszönhető. Az iskolafejlesztésben felhasználhatjuk az ökológia, az építészet, a környezetpszichológia, a szociológia, a néprajz, a humán geográfia és a környezeti kommunikáció eredményeit. Támogatni kell minden olyan intézményi kezdeményezést, amely az ember-környezet tudományok kutatás- és honlapfejlesztésére irányul. Az iskolai infrastruktúra újragondolása a legfrissebb kutatási eredmények ismeretében történjen.

A környezetet tudatosító épület. Az iskola képviselje az energiahatékonyság jelenkori csúcstechnológiáját, alkalmazza mindazt a technikai-technológiai megoldást, amely által gazdaságos, fenntarthatóságot képviselő az

épület fűtése-hűtése, világítása és az elektromos áramot használó műszaki berendezések működtetése. Ez elsősorban az épület tájolásával, hőszigetelésével, szükség szerinti árnyékolásával, napkollektoraival kapcsolatos megoldásokat igényli. A nyílászárók hőszigetelése, a falak, a tetőzet és a födémek technikai megoldásai is ezt a célt szolgálják. Az épület egyes belső részeit a burkolat megbontásával plexi- vagy üvegborítással láthatóvá kell tenni, alkalmassá a pedagógiai helyzetekre, megfigyelésre és tanulmányozásra. Az épület anyagait, szerkezeti megoldásait transzparenssé kell tenni, azaz tanulási környezetté alakítani. Fel kell tüntetni és láthatóvá kell tenni az épületet alkotó anyagokat és elemeket, hogy a diákok és a látogatók megfigyelhessék és tanulmányozhassák az épületet alkotó elemek anyagát, sajátosságait.

A fogyasztás tudatosítása. Javasolt, hogy az ivóvíz, a vezetékes áram és gáz mérőállomásait üveg/plexi burkolatú szekrények tegyék láthatóvá. Az épületben és az udvaron-kertben több helyen digitális kijelzésű hőmérők tegyék jól követhetővé a belső és külső hőmérsékletet. Az épületben működő elektromos fogyasztók aktuális összteljesítményét (az aktuális tényleges áramfogyasztást) digitális kijelző mutathatja, és teszi ezáltal adatszerűen értékelhetővé. Az épület belső világítása szürkületkor és sötétben fényérzékeny detektorok által kapcsoljon be irányfényeket és jelzőfényeket a folyosókon, lépcsőházakban és az udvaron, a biztonságos közlekedés érdekében.

A fenntartható iskola hőgazdálkodása. Az épület hőgazdálkodását (fűtését és hűtését) hatékony hőcserélők segítik gazdaságossá tenni. Nyáron, az erős napsütésben az árnyékvetők, a természetes külső és belső növényzet (épület tetejére telepített növényzet stb.) segítik hűteni. Télen a fűtés hatékonyságát a hőszigetelő nyílászárók, a termenként szabályozható radiátorok és hőszivattyús megoldások segíthetik. A fűtő- és hűtőrendszerek berendezéseit néhol plexi- vagy üvegburkolatú köpeny veszi körül, abból a célból, hogy tanulmányozhatóak legyenek.

A fenntartható iskola vízgazdálkodása. Az iskola vezetékes ivóvíz fogyasztását, mérését is transzparenssé teszik a jól hozzáférhető, látható vízórák. Az ivóvízfogyasztást szenzoros működtetésű ivókutak, vízcsapok biztosítják. A sportlétesítmények zuhanyozói és mosdói legyenek vízoptimalizáló rendszerűek, azaz előzzék meg a pazarló vízfogyasztást. A tisztálkodáshoz, takarításhoz, konyhai műveletekhez szükséges meleg víz egy részét a napmelegítésű víztározókból lehet nyerni. Pedagógiai szempontból nagyon fontos, hogy ezek a berendezések jól megfigyelhetőek, a legkisebbek számára is könnyen megközelíthetőek, tanulmányozhatóak legyenek. Az épület vécei víztakarékos üzemelésűek legyenek, azaz szabályozható mennyiségű öblítővizet használjanak a működés során.

Szennyvíz és tisztítószer a fenntartható iskolában. Az iskola szennyvízgazdálkodása szempontjából kiemelt jelentőségű a folyékony hulladék kezelése. Nem kerülhet a lefolyókba veszélyes hulladék, környezet- és természetkárosító takarítószer, tisztítószer, vegyszer, használt sütőolaj, bármely folyékony szénhidrogén, gyógyszer (kiemelt szabályozást igényel a kémiaszertár, a fotósakkör és más, veszélyes hulladékot „termelő” tevékenység hulladékkezelése). A folyékony hulladék kezeléséről, az alapvető szabályokról tájékoztató táblák szükségesek a leglátogatottabb lefolyóknál, mosdóknál, véceknél. A szennyvíz környezetkárosító hatását megelőzheti a körültekintő, ökológiai kultúrát is képviselő takarító- és tisztítószer használat. Törekedjünk a hagyományos, természetbarát tisztító-, mosogató- és tisztálkodószerek használatára, tekintettel a szükséges környezetegészségi és allergológiai szempontokra is.

Harmónia a környezettel. A fenntarthatóságot képviselő és szolgáló iskolaépület a lehetőségek határain

belül flexibilis, alakítható – a változó körülményekhez, feladatokhoz, tanulólétszámhoz és pedagógiai feladatokhoz átalakítható. A mobilis térelválasztók, kihúzható harmonikaajtók, átrakható-kiemelhető belső válaszfalak az épületet adaptívabbá teszik. A fenntarthatóság pedagógiáját képviselő pedagógiai-kulturális és művelődési épület együttes külső megjelenése, tájhoz és természeti környezetéhez való viszonyai ökológiai tudatosságot tükröznek. Az intézmény üzemeltetése az anyaggal-energiával (erőforrásokkal) történő gazdálkodás tudatosságát képviseli, kerüli a pazarlást, a túlfogyasztást, a felesleges hulladék keletkezését. Szorosan kapcsolódik a helyi közösség igényeihez és jövőbeni fejlesztési terveihez: mind anyagi-eszaki, mind spirituális és szellemi értelemben.

Környezetbarát berendezés. A berendezés a természetbarát és ökológiai harmóniát tükrözze, lehetőleg természetes vagy újrahasznosított anyagú legyen. A bútorok mérete, ergonómiája gazdaságosságot és illeszkedő harmóniát tükrözzön. Az épület arányai, belső terei, fényviszonyai, természeti környezethez való viszonya, az alkalmazott színek, formák és bútorok szelíd harmóniát képviseljenek, emberléptékűek és ezért a komfort és a rendszerszerű összhang érzetét keltsék. Az iskola ezáltal emocionálisan is igényes és vonzó tanulási munkakörnyezetté válik, a szabadidős és kulturális programok méltó színtere lesz.

A környezettudatos iskola organikus-digitális rendszer. Az iskola tevékenységének középpontjában a tanulás segítése és fejlesztése áll. Ideális esetben ezt olyan infrastruktúra biztosítja, amely variabilis, flexibilis, alternatív energiaforrásokból igyekszik önmaga energiaszükségleteit fedezni, a lehetőségek szerint önellátó. A hatékony iskolai tanulás a digitális információkezelés és közlési rendszereiben a hatékony és gyorsan terjedő mobilkommunikációt is alkalmazza. Fontos, hogy kontrollált (tartalomellenőrzött) WiFi erőter legyen az iskola épületegyüttesén belül, a szükséges hálózati biztonsággal.

Kutatás. Megfelelő tudományos háttér nélkül a társadalom akármely szeletének környezeti problémái kezelhetetlenek, ezért a téma kutatása rendkívül fontos. Az egyetemek és a független kutatóintézetek, közigazgatás által támogatott projektek fejlesztésben és kutatásban meglévő szerepét erősíteni kell. A tudomány-szervezés – figyelve a fejlett országokban bekövetkezett változásokat – már szükségszerűség. Tanúi vagyunk

a felsőoktatás átalakulásának is. Az egyetemek iparral és közigazgatási szervezetekkel szoros kapcsolatot kiépítő intézményei adnak majd helyet az oktatásnak és kutatásnak. Ez egyben a kutatás komplexitásának is egyik feltétele, mert csak az egymással együttműködő egye-

temek, oktatási kutatóintézetek képesek ma a társadalomban meglévő tudás megfelelő összehangolására, ennek megvannak már a szervezeti és technikai feltételei. A nemzetközi kutatási projektekbe való bekapcsolódás szintén elengedhetetlen.

KÉRDÉSEK A KÖRNYEZETTUDATOSSÁG SZEMPONTJAI TÉMAKÖRHÖZ

- Elemezték-e az infrastruktúra fennálló helyzetét és megfogalmaztak-e legalább középtávon vállalható fejlesztési elveket? Hozzáférhető-e az iskolák és az önkormányzatok számára a fenntarthatósággal kapcsolatos tudásanyag?
- Felhasználják-e az iskolafejlesztésben az ember-környezet tudományok eredményeit? Támogatják-e az erre irányuló kezdeményezéseket?
- Képvisele-e az iskolaépület az energiahatékonyság jelenkori csúcstechnológiáját? Tanulmányozható-e az épületet alkotó elemek anyaga, sajátossága?
- Követhető-e az épületben működő elektromos fogyasztók aktuális összeteljesítménye? Mennyire takarékos a világítás?
- Fenntartható-e az iskola hőgazdálkodása? Tanulmányozható-e az épületet hűtő-fűtő berendezés oktatási céllal is?
- Követhető-e az iskola vízgazdálkodása? Tanulmányozhatók-e a víztakarékos megoldások oktatási céllal is?
- Kerül-e veszélyes hulladék a lefolyókba? Környezetbarát tisztítószerrel történik-e a takarítás az intézményben?
- Tükrözi-e az iskolai környezet az ökológiai tudatosságot? Kapcsolódik-e a létesítmény a helyi közösség igényeihez és jövőbeni fejlesztési terveihez?
- Környezetbarát, újrahasznosított anyagból készül-e az iskola berendezése? Mennyire komfortos és harmonikus az épület belső kialakítása?
- Mennyire variábilis és flexibilis az iskolai környezet? Használ-e az iskola alternatív energiaforrást?
- Tisztában van-e a fejlesztő a várható környezeti problémákkal? Bekapcsolódik-e az iskola tanulási környezet-kutatásokba?

GAZDASÁGOS FEJLESZTÉS SZEMPONTJAI

Célunk bemutatni azokat a szempontokat, amelyek nélkül a 21. század első évtizedeiben már nem lehet iskolai infrastruktúra-fejlesztést elképzelni. Az oktatásban rejlő emberi erőforrás és kapcsolatrendszer kiaknázása, a minőség többletértékének felismerése, a hosszú távon is fenntartható létesítmény kialakítására való törekvés az a három pillér, amelyre támaszkodnia kell minden olyan vezetőnek, szakembernek, aki az iskolák pénzügyeivel foglalkozik.

Gazdasági fenntarthatóság. A költséghatékonyság mellett megkerülhetetlen szempont a fenntartható fejlődés érvényesítése az iskolai térszervezés átalakítása során. Ideális esetben ez már alapelve az oktatáspolitikának és az iskolavezetés valamennyi tagjának, különös tekintettel a gazdasági vezetőre. A gyakorlati megoldásoknak a helyi igények és lehetőségek mellett figyelembe kell vennie a külső környezetre gyakorolt hatásokat is, csak ekkor válnak ténylegesen működővé. Ez a szempont nem zárja ki a helyi hagyományok felhasználását, az iskola kapcsolatrendszerében rejlő lehetőségeket (együttműködés az önkormányzattal, szervezetekkel, szülőkkel, régi diákokkal stb.), sőt gyakran éppen ezek lesznek azok, amelyek leginkább szolgálják a globális fenntarthatóságot.

Elegendő idő. A pénzügyi feltételek biztosítása mellett nagyon fontos, hogy megfelelő idő álljon rendelkezésre a helyi igények felmérésére, a partnerek közötti egyeztetések lebonyolítására, hogy a többség számára elfogadható és működő kompromisszumok jöjhessenek létre, hogy tájékozódni tudjanak a lehetséges megoldásokról az optimális kiválasztás érdekében. Ha nincs elegendő idő, akkor kevés az esély, hogy minőségi kritériumokat sikerüljön érvényesíteni, és kellő költséghatékonyság mellett hosszú távú megoldásokat találjanak. A nagyobb beruházások esetében ez egy kétlépcsős pályázatást igényel, melynek során az első pályázati fordulóban a tervezésre

nyernének forrásokat, és csak a második lépcsőben történne a kivitelezés finanszírozása, amennyiben a tervek elérik a kívánt minőséget.

A fejlesztés előkészítése. Ha valamilyen új építéssel vagy átalakítással gondolkodunk, először el kell határozni, mit akarunk. Meg kell nevezni az iskolafejlesztésben megjelenő érdekcsoportokat. Fel kell tárnunk érdekeltségüket, működési területeiket és kompetenciáikat. Ezt alaposan át kell gondolni, több egyeztető fórumon meg kell vitatni. Időben ez egy jó féléves előkészítő munka piacutatással (oktatási és munkaerőpiac) a diákok, kollégák, szülők, a fenntartó, illetve a szakmai érdek-képviseleti szervezetek és az iskola kapcsolatrendszerében lévő kisebb nagyobb cégekkel történő igényfelmérő konzultációkon keresztül.

Hosszú távra tervezés. Az iskolaépületek tervezésekor legyen követelmény legalább húszéves üzemeltetési költségvetés számítás is. Sok esetben az építés során használandó minőségi anyagok felára már 5-10 év alatt megtérül. A forráshiány és/vagy forráselaprózás ne vezessen oda, hogy silány anyagokból drágán működő épületeket építsünk.

Flexibilitás és minőségre törekvés elve. Az időbeli társadalmi változásokat s az ezzel járó igények ala-

kulását a gazdaságossági szempontból vizsgálva a flexibilitás elve is megfogalmazódik: olyan beruházásoknak, fejlesztéseknek van csak értelme, amelyek kiállják az idő próbáját, mert rugalmasan alkalmazkodnak a megváltozott viszonyokhoz. Az intézményi hálózatfejlesztés és pedagógiai tervezés összefüggésbe kerül a gazdaságos működtetés elvével is, vagyis hogy a megvalósított infrastruktúrális fejlesztések anyagi feltételei biztosíthatóak-e hosszú távon, illetve milyen módon szolgálhatják egy tágabb közösség életminőségét. Az építés során nem a legolcsóbb, hanem a legjobb megoldásokat kell választani. Hosszabb távon megtérül a jövő generációjába, a gyermekeinkbe történő befektetés. Minőséget tekintve csak a már bizonyított, referenciával rendelkező világszínvonal lehet az elfogadható mérce. A megalkuvások a jövő generációinak esélyeit csökkentik. Az építéshez és a működtetéshez sokat segíthet a szülők, öregdiákok, szimpatizánsok támogatása.

Érdekegyeztetés. Amikor már kész a tervezési program, akkor kezdődik a tervezési folyamat, egyeztetés a tervezővel, a lehetőségek számbavétele, költségvetés-készítés. Szükség esetén folyamatosan lehet bevonni különböző feladatokra az iskolát használó pedagógusokat, diákokat, szülőket. A helyi szinten működő megoldások kiválasztásához biztosítani kell a megfelelő tájékozódást, tájékoztatást, hogy másutt hogyan oldották meg a problémákat, intézményesíteni kell a témával összefüggő tudásátadást.

A fejlesztési koncepció végleges kialakítása.

Amikor a tervezési folyamat elindul, és egy projekt, pályázat meghirdetése zajlik, akkor a feladatra felkészített építészek tarthatnának a jól működő példák alapján a témáról ismertetést, ahol elmondanák a laikus, iskolaépítő közönségnek közérthető nyelven, hogy mit engednek, illetve mit követelnek meg a vonatkozó előírások. Nagyon fontos, hogy kérdezni is lehessen. Itt tud megjelenni az építész szakmaiság, aminek nemcsak a pillanatot, hanem egy várható jövőt is tudni kell kiszolgálni. Vagy lehet, hogy nem is csak építész, hanem egy jól összeállított „mintateam” kellene, akiktől szintén lehet kérdezni és példát is venni. A koncepciót, a „pedagógiai” tervezési programot előre bekérni és értékelni, írásban, szóban, konzultáció formájában, hogy tanuljanak belőle a pályázók. Az iskolahasználók bevonása fontos a véleményezés mélységéig.

A források elosztása. A pályázati források elosztását úgy kell kialakítani, hogy a nyertesek több fordulón keresztül folyamatosan érvelve a gondolataikat jussanak a célig. Természetesen az addigi költségek fedezése mellett. Az építetőt, a fenntartó képviselőjét, az iskola kinevezett igazgatóját folyamatosan be kell vonni a tervezési folyamatba, illetve a kivitelezés során is a különböző, a későbbi működtetést érintő, döntést igénylő kérdésekbe. Ez szakmailag indokolt és az iskola későbbi működtetése során is előnyös. Ugyanígy a későbbi üzemeltetést végző munkatársakat is már az építés folyamán szerencsés kiválasztani, hogy ne csak egy kész épülettel szembesüljenek, hanem lássák, hogyan készül el az az épület, amit nekik kell működtetni. Fontos a természetes, az épülethez igazodó anyagok használata, ha szükséges, műemlékvédelmi szempontok betartása. Egyedi mérlegelést igényel a helyi erőforrások, vállalkozók bevonása.

Használat, avulás. Pedagógiai, oktatástechnológiai kutatások nyomán felírhatók használat szerinti relációk. Meg kell határozni a jövőben követendő pedagógiát és oktatástechnikát, aztán lehet kialakítani azokat a téri viszonylatokat, amelyekben azok működtetése adekvát. (Az erkölcsi avulás vizsgálata a korszerűségekre való törekvést jelenti. Bizonyos prognosztizáció itt elengedhetetlen.) A használat során létrejövő tényleges avulás fizikai elhasználódást jelent, amelynek építészeti összefüggései vannak a megvalósulás oldaláról értelmezve. Az építésnek meg kell találnia a fejlesztésre irányuló, de még reális megoldásokat.

Pszichikai szükségletek. A pszichikai teljesítmények szerinti relációknak három aspektusa van, amelyeket szintén érdemes átgondolni. Az első arra kérdez rá, hogy a gyermekek pszichikai szükségletei és a létrehozandó téralakítás között van-e összefüggés. A második esztétikai kérdésekkel, a harmadik valamely eszmeiséget kifejező akaratnak, az iskola szellemiségének téri megjeleníthetőségével foglalkozik. Itt a projektmenedzser (építész) környezetpszichológussal és kommunikációs szakemberrel dolgozik együtt.

Bevételi források, szellemi és kapcsolati tőke.

Egyre több iskola ébred rá Magyarországon, hogy nem csak pénzben mérhető értékekkel rendelkezik. Evidencia, hogy az iskolák számára bevételi lehetőség a tantermek, díszterem, tornaterem stb. kiadása. (Ezek tervezésénél

azonban gondolni kell bizonyos iskolarészek leválasztására, a termekben tárolt holmik védelmére.) Kevesen vannak azonban, akik használják azt a tudás- és kapcsolatpotenciált, amellyel a szülők, a régi diákok, a testvériskolák tudnának segíteni az intézménynek, nem is szólva a tehetséges diákok eredményeinek marketingértékéről és a világháló

adta korlátlan lehetőségéről. Az iskola hangsúlyozottan emberekkel foglalkozó munkahely, éppen ezért a jutalmazási, juttatási rendszernek elengedhetetlen része az anyagi mellett a szakmai, emberi oldal is. A pedagógus érezze hivatásának értékét, tehetségének megbecsülését, táplálja benne az intézmény azt a tudatot, hogy szakmája – professzió.

KÉRDÉSEK A GAZDASÁGOS FEJLESZTÉS SZEMPONTJAI TÉMAKÖRHÖZ

- Megjelenik-e a fenntarthatóság elve a gazdasági tervezésben? Hogyan szolgálja az iskola működtetése a globális fenntarthatóságot?
- Fejlesztés esetén elegendő idő jut-e a szükségletek felmérésére? Mi alapján történik a lehetséges megoldások közötti döntés?
- Kiállták-e az idő próbáját az elmúlt év(tized)ek infrastrukturális fejlesztései? Megelőzi-e a pedagógiai tervezés a gazdasági tervezést?
- Milyen érdekcsoportokat érint az intézmény fejlesztése? Terveznek-e elegendő időt a fejlesztés előtti érdekegyeztetés folyamatára?
- Milyen módon vonódnak be a diákok és a pedagógusok az iskolai infrastruktúra fejlesztésébe? Megfelelően tájékoztatják-e az iskola átalakításában érdekelt csoportokat?
- Tisztában van-e a terveket készítő szakember az intézmény pedagógiai szemléletével, koncepciójával? Van-e egyeztető fórum az építész és az iskola dolgozói, tanulói között?
- Milyen minőségi színvonalat képvisel az iskola infrastruktúrája? Kik segíthetnek a fejlesztésben, a működtetésben?
- Kik döntenek a tervezési, kivitelezési, működtetési kérdésekben?
- Készül-e felmérés a használatról, avulásról? Milyen megoldásokat találnak ezek korszerűsítésére?
- Van-e összefüggés a tanulók pszichikai szükségletei és a tér kialakításának módja között? Részt vesz-e az iskolai infrastruktúra (át)tervezésében környezetpszichológus?
- Milyen nem anyagi értékekkel bír az intézmény? Használja-e az iskola azt a tudás- és kapcsolatpotenciált, amivel rendelkezik?

BIZTONSÁGI SZEMPONTOK

Célunk rávilágítani azokra a biztonsági szempontokra és kritériumokra, amelyek elősegítik az iskolai feladatok biztonságos megvalósítását. Ezért olyan ajánlásokat fogalmaztunk meg, amelyek a biztonság kérdésén kívül az oktatás/nevelés szempontjait és az iskolai környezetet használó összes résztvevő igényeit is szem előtt tartják. Fontos megjegyeznünk, hogy az ajánlások elveket tartalmaznak, a konkrét megvalósítás komplex team-munka.

Az iskola tagozódjon be a helyi közösség életébe. Az iskola olyan intézmény, amely ellát olyan feladatokat is, amelyek szorosan nem kapcsolódnak az oktatási funkcióhoz: helyet ad közösségi rendezvényeknek, eseményeknek. Ez akkor tud jól működni, ha eközben az iskola mégis az marad ami: az ott megfordulók tiszteletben tartják azt, hogy elsősorban a gyerekek és pedagógusai munkahelye, az ő életük, s mindaz, amit ők otthagytak, ott létrehoztak, az sértetlenül meg is marad. A gyerekek nevelése, a szocializáció nem csak az iskola falai között zajlik. Az iskola környékén elhelyezkedő intézmények, szolgáltató helyek szerepe nem elhanyagolható. Fontos, hogy az iskola kapcsolatot, párbeszédet tartson fent a helyi közösséggel. Ennek egy lehetősége, ha valamilyen módon ezek a szereplők is megjelennek az iskolában, részévé válnak az ottani életnek.

Az iskola külső és belső határai legyenek világosak, akadálymentesek. Ennek kulcsa az, ha az iskolaépület kialakításában hordozza azokat a jegyeket, amelyek közvetítik a használók, látogatók számára, hogy hol, milyen határokat lépnek át, kinek a territóriumán járnak. A betérőknek érezniük kell, hogyha állandó jelleggel nincs is kapcsolatuk az intézménnyel, részesei az iskolának így is: ennek jó példái, amikor helytörténeti vonatkozása is van az épülettervezésnek. Az iskola határait úgy kell kialakítani, hogy világos legyen: ahol nincs ki- és bejárás, ott az

ne is legyen. Mindezt mégis úgy kell kommunikálni, hogy ne egy elszigetelt „vár” képét nyújtsa az iskola. A szocializáció szempontjából is fontos, hogy világosak legyenek a határok: az egyes funkciók más-más magatartásformát követelnek. Ha a tanulók világosan látják, hogy éppen mihez kell alkalmazkodni, akkor talán könnyebben meg is tanulják. Közlekedési szempontból az épület legyen könnyen és akadálymentesen megközelíthető.

Fontos, hogy a belépőhelyiség megfelelően szolgálja a porta működését. Egy élő, működő iskolában a portaszolgálat, a portás az, aki mindenkit ismer, azonosítani tud: tudja ki diák, ki tanár, nagyjából a szülőket is ismeri, és tudja ki idegen. A beérkezők számára nyújtson arra vonatkozó információt, hogy mit kell tennie, és segítse a tájékozódást.

Biztonsági berendezések telepítése előtt gondoljuk át azok hatékonyságát. Gondolunk itt a bekarmerázásra, illetve a különböző beléptető rendszerekre. A bűnüldözéssel kapcsolatos szakirodalom arra utal, hogy az ilyen berendezések adott helyen talán csökkentik a különböző nemkívánatos cselekmények előfordulását, de meg nem szüntetik azokat: csak máshová helyezik őket. Az iskolai élet kapcsán különösen fontosá válhat ez a kérdés: mit nyerünk, és mit veszítünk azzal, ha ilyen berendezéseket alkalmazunk. Nyereségmentesen megjelenhet,

hogy az iskolai rendzavarások, jogsértések száma csökken. Ezzel együtt viszont nem szűnnek meg a problémák, csak az épület bekamerázott részén kívülre kerülnek. Az épület tűzbiztonsága az általános biztonsági rendszer része. Az épületben tűz- és füstjelző berendezések hálózata, tűzoltó készülékek, az égésük során mérgező gázokat (égéstermékeket) nem okozó anyagok (burkolatok, függönyök, szőnyegek stb.) alkalmazása szükséges. A tűzbiztonság része a tűzvédelmi szabályzat több helyen történő feltüntetése, a tűzjelző- és oltó készülékek tanulmányozhatósága.

A korszerű iskolaépületnek meg kell felelnie a korszerű munkahely követelményeinek is. Legyen lehetősége a munkaközösségnek megélni a közösséget. A jól működő közösség a biztonságos környezet alapja. Ezzel együtt az egyes munkafeladatokhoz, munkafolyamatokhoz jól tagozódjon az épület. Fontos, hogy az egyes személyeknek módja legyen arra is, hogy saját munkahelyeként élje meg az épületet – legyen lehetősége személyének megjelenítésére a környezetben. Tisztában kell lennünk azzal, hogy az iskolai személyzet, a „munkaerő” optimális munkavégzéséhez olyan funkciókat is biztosítani kell, amelyek nem feltétlenül szorosan kapcsolódnak a munkavégzéshez.

A tanároknak mind a tanárban, mind a tanteremben megfelelő helyet kell kapniuk. Olyan tanári szobákat kell kialakítani, amelyeket viszonylag kevés személy napi használatára alakítottak ki. Emellett néhány tárgyalóban lehet megoldani a tantestületi közös munkavégzést. Fontos kérdés e helyiségek kapcsán a vagyonvédelem. Kamerát elhelyezni csak akkor lehet, ha ebben az összes épülethasználó megegyezik. A tantermekeket úgy kell kialakítani, hogy figyelembe vegyünk: a tanárok munkáját minél kevesebb környezeti akadály, tényező hátráltassa. Ez természetesen nagyban függ a konkrét feladattól: más lesz egy alsós napköziben, mint egy középiskolai szakórán. Külön kérdés, hogy a tanár tekintélyét, kiemelt helyzetét hogyan kommunikálja a környezet.

Az iskolaépületnek olyannak kell lennie, hogy ne rójon plusz terhet a tanulókra. Egyrészt könnyen „olvashatónak” kell lennie az épületnek, amely a tájékozódást, eligazodást könnyebbé teszi. Másrészt megfelelően komplexnek kell lennie ahhoz, hogy ne váljon unalmassá, serkentőleg hasson a tanulásra (és optimalizálja a mindennapos cselekvések menetét). Mind az olvashatóság,

mind a komplexitás optimális mértéke függ az életkortól: más serkenti a kisiskolásokat, más a nagykaszasokat.

Fontos, hogy a diákok olyan épületekben tanulhassanak, ahol a teljes személyiségük helyet kap, amely segíti a szocializációt és a teljesítményt. Míg a felnőttektől elvárható, hogy személyes igényeiket kontrollálják, az intézmény rendjéhez igazítsák, addig a gyerekektől nem feltétlenül. Az iskolának pont az az egyik feladata, hogy szocializálja a tanulókat arra a fajta viselkedésre, amelyet a társadalom az ilyen közösségekben elvár. Ahogy az iskola alkalmazottainál is láttuk, itt fokozottan érvényes: az iskola nem csak a teljesítmény helye. A diákok teljes személyiségükkel vesznek részt az oktatási folyamatban, nem csak azok a tulajdonságaik nyilvánulnak meg, amelyek az oktatás szempontjából fontosak, kívánatosak.

A tanulóknak is lehetőséget kell teremteni, hogy birtokolják a saját iskolájukat. Tehát ebből a szempontból is fontos, hogy mind egyéni, mind csoportszinten kifejezhessék térben a jelenlétüket. Arra van szükség, hogy a hangsúlyosan közös használatú helyiségek mellett (pl. ebédlő, mosdók, aula, udvar) legyen hangsúly a privát tá tehető, perszonalizálható tereken is. Fontosnak tartjuk, hogy az iskola térbeli kialakításában is legyen nyitott a gyerekek negatív érzéseinek kifejezésére. Legyen tere az elvonulásnak, elkülönülésnek. És ami talán a legnehezebb: legyen tere az agresszió levezetésének is.

Fontos, hogy a szülők és az iskola partneri viszonyba kerüljön. Ehhez elengedhetetlen, hogy – megfelelő keretek között – a szülő is magáénak érezze az iskolát, ne legyen onnan kizárva. Fontos, hogy a szülők érezzék, hogy lehet befolyásuk arra, ami az iskolában történik. A szülők és pedagógusok megbeszéléseire legyen kialakítva egy külön helyiség. A folyosón, a tanári előtt lefolytatott beszélgetések mind a szülőben, mind a pedagógusban felesleges feszültséget keltenek. Az iskolát elsősorban a szülő választja, érdemes tehát partnerként kezelni. A szülői értekezlet klasszikus formája helyett átrendezett, oldottabb tér javasolt, ahol a szülő nem egy újra iskolapadba kényszerített nebulónak érzi magát. A környezeti ingerek bizonyítottan előhívják múltbeli emlékeket, ám ezt infrastrukturális eszközökkel megelőzhetjük, s ezáltal együttműködőbb irányba befolyásolhatjuk partnereink viselkedését.

Fontos, hogy a szülők érezzék, hogy minden szempontból jó és biztonságos helyen van a gyerekekük. Az iskolai környezet szempontjai közül első helyen van a biztonság kérdése. Három fő tényezőtől áll össze a biztonságérzet: nincs vagy minimális a balesetveszély, a gyerek testi-lelki szempontból védelmet élvez, anyagi javait nem kell féltetni az iskola falain belül. Amennyiben

egy iskola bír ezekkel az erényekkel, ajánlott ezt kommunikálnia a szülők felé. A folyamatos tájékoztatás érezteti a kontrollt, erősíti a kapcsolatot az iskolával. A biztonsági intézkedések szigorítása esetében mindenképpen javasolt bevonni a tanulókat és a szülőket is a változások miéértjébe és mikéntjébe.

KÉRDÉSEK A BIZTONSÁGI SZEMPONTOK TÉMAKÖRHÖZ

- Kapcsolatot tart-e az iskola a helyi közösséggel? Részévé válnak-e az iskolában megjelenő külső szereplők az iskolai életnek?
- Könnyen és akadálymentesen megközelíthető-e az iskola épülete? Világos és egyértelmű-e, hogy hol lehet és hol nem lehet belépni az iskola területére?
- Van-e portaszolgálata az intézménynek? A belépők számára ki/mi nyújt információt?
- Hatékonyan működik-e az iskola biztonsági berendezése? A tűzvédelmi eszközök és jelzések jól láthatók, tanulmányozhatók? Ismerik-e ezeket a jeleket az épület használói? Tisztában vannak-e az épülethasználók az alapvető tűz- és munkavédelmi előírásokkal?
- Megfelel-e az iskola a korszerű munkahely követelményeinek? Sajátjuknak érzik-e az iskolában dolgozók az épületet?
- Hogyan oldják meg a tanári szobában tárolt eszközök, személyes holmik vagyónvédelmét? Van-e esetleg olyan infrastrukturális tényező, ami akadályozza a pedagógusok munkáját?
- Mennyire könnyű eligazodni a létesítményben? Megfelelően komplex környezeti inger nyújt-e az iskola?
- Helyet kap-e a diákok személyisége az iskola területén? Mire szocializál az iskola környezete?
- Ki tudják-e fejezni önmagukat csoportszinten a tanulók az iskolai térben? Hol és milyen módon vezethetik le energiáikat?
- Éreznek-e személyes felelősséget a szülők az iskolai környezet iránt? Van-e lehetőség oldottabb szülői értekezletek rendezésére? Mennyiben használják a virtuális tér adta lehetőségeket a szülőkkel és más partnerekkel való kapcsolattartásra?
- Biztonságosnak ítélik-e a szülők az iskolát? Bevonja-e az iskola a szülőket és a diákokat a biztonsági intézkedések változtatásába?

EGÉSZSÉGI SZEMPONTOK

Célunk rávilágítani azokra az egészségi szempontokra és kritériumokra, amelyek elősegítik az iskolai feladatok megvalósítását. Ezért olyan ajánlásokat fogalmaztunk meg, amelyek a egészség kérdésén kívül az oktatás/nevelés szempontjait, a korcsoportra jellemző igényeket és az akadálymentesítés által kifejezett egészségtámogató magatartást is szem előtt tartják.

Az iskola biztosítsa a tanulók kiegyensúlyozott testi (érzelmi és értelmi) fejlődését. A szeretetteljes, biztonságot adó, érzelemgazdag iskolában úgy jelenik meg a gyermekközpontúság, hogy önmegvalósítási és kibontakozási lehetőséget ad a gyermekeknek. A gyermekek testi-lelki szükségeite életkoronként és egyénenként is változik. Az iskola úgy tudja biztosítani a kiegyensúlyozott testi fejlődést (amelynek függvénye az érzelmi és értelmi fejlődés), hogy alkalmazkodik a korcsoportok élettani szükségleteihez, és a gyermekek differenciált egyéni fejlesztésekor figyelembe veszi a gyermekek fejlődési különbözőségeit. Fontos szempont, hogy az iskola terei, berendezései tegyék lehetővé a gyermekek differenciált egyéni fejlesztésekor a gyermekek fejlődési különbözőségeinek figyelembevételét.

Az iskola feleljen meg az egészséget támogató iskolai környezet feltételeinek. Az iskolai egészségnevelés hatékonysága, sikeressége szempontjából meghatározó jelentősége van annak, hogy az iskola belső világa, a nevelési, tanulási környezet mennyire egészségtámogató. Az egészségtámogató környezet feltétele a kedvező légkör, a kiegyensúlyozott kapcsolatrendszerek, az iskolai szerepek elsajátításának sikeressége és az akadálymentesség. A testi-lelki egészséget képviselő szakembereknek szükségük van megfelelő munkakörülményekre. Kell egy iskolaorvosi szoba, várószobával, amelynek lehetőleg csak ez a funkciója. Az iskolapszichológus munkahelye,

fogadószobája ne az orvosi szoba legyen, mert annak az az üzenete, hogy pszichológushoz a betegek fordulnak. Jó, ha a pszichológusnak van külön szobája.

Az iskolai klíma a tárgyi környezet és az interperszonális viszonyok kölcsönhatásában formálódik.

Az iskola belső környezetét egyrészt azok az építészeti sajátosságok jelentik, a melyek az osztálytermek, a tanári szobák, irodák, az orvosi rendelő, a kiszolgáló és mellék-helyiségek, a szabadidős terek elrendezésében és díszítésében öltenek testet. Ezen túlmenően megkülönböztetett figyelmet érdemelnek az e színtereken belül és a közöttük lejátszódó interakciók, amelyek az iskola pszichoszociális klímáját alakítják. Rendkívül fontos még, hogy folyamatos interakció legyen az iskola és külső környezete (település, lakókörnyezet, a lakosság szociokulturális jellemzői) között is.

Étkezés egészséges körülményei. Biztosítani kell, hogy a kisiskolások mindig azonos időben ebédeljenek. A kisiskolások számára különösen fontos a megfelelő mennyiségű, minőségű és változatos étrend, továbbá a több mint napi háromszori étkezés biztosítása. Az ebédlő kialakításánál javasoljuk a legfeljebb 6-8 személyes asztalokat, s ha lehetőség van rá, akkor a boxosítást, vagyis valamilyen válaszfallal elválasztani legalább az asztalok egy részét. A tizenévesek különösen szeretik az ilyen tereket, melyek közösségképző hatása bizonyított. A jól

működő közösség a lelki egészség és a biztonságos, erőszakmentes környezet kulcsa. Az étkezés kiváló tere annak, hogy biztosítsa a serdülők színes, gazdag közösségi életének lehetőségét. Ugyanakkor fontos, hogy elhatárolt terek tegyék lehetővé a kamaszok intim barátkozás szükségletének kielégítését. Egy iskolai étteremben is kialakítható beszélgetésre alkalmas sarok, ülőalkalmatosság, amely biztosítja a megfelelő környezetet a másik ember megismerésére, egyben az étkezés kulturált formájára nevel: az étkezés nem csupán táplálékfelvétel, hanem társasági esemény is.

Ebéd. A gyerekek nagy része az iskolában ebédel. Sokan – és főleg a szegényebbek – csak ott esznek meleg ételt. Fontos arra figyelni, hogy nyugodtan tudjanak ebédelni, hogy az ebédlő mérete tegye lehetővé az ebédelés viszonylag rövid idő alatt történő lebonyolítását. Biztosítani kell hozzá a megfelelő higiéniát (kézmosás, szemétkidobás) és a kulturált étkezés körülményeit: asztalterítő, szalvéta, asztaldísz. Ez utóbbi lehet a technikaórak terméke. Ügyelni kell arra, hogy a kisebbek könnyen el tudják vinni az ételt. Érdeemes úgy elhelyezni az ebédlőt, hogy a maradékból repetázni lehessen, vagyis ne legyen nagyon messze a diákok által bejárt útvonalaktól.

Tízórai, uzsonna. Az iskolai élet fontos része egy egészséges ételeket és italokat kínáló büfé. Ez legyen közösségi tér is, ahol találkozni és beszélgetni lehet. A büfének megfelelő tároló- és hűtőkapacitás is kell, mert például ettől is függ, mennyi friss árut (pl. tejterméket, gyümölcsöt) tudnak tartani. Ha az iskolában van ebédlő – és ez a kívánatos –, akkor a büfének kiegészítő szerepe van, ha nincs ebédlő, akkor érdemes úgy megépíteni, hogy tartalmasabb ételeket is lehessen benne árusítani. Jó, ha a büfé vagy az aulához, központhoz, vagy az ebédlőhöz kapcsolódik.

A saját konyha kitüntetett szerepet kaphat a jövő iskolájában, mert az otthonosság biztosítéka. A gyerekek számára a szerethető konyha egyben a szerethető iskolát is jelenti. A konyha nemcsak a család számára teremthet koherenciát, hanem az iskolában is. A saját konyha fontos szerepet tölt be a nevelésben is. A helyes táplálkozásra nevelés, az egészséges életmódra nevelés fontos eleme. Az iskola saját konyhájának programja, az egészséges táplálkozás megismertetése és terjesztése kihathat a lakóközösségek életére is, mert a gyerekek az iskolán kívül is igényelni fogják az iskolában megismert íze-

ket, ételeket, s feltételezhető, hogy a későbbiekben saját életükben is fogják alkalmazni a jó példát.

Napközi. Sok gyerek számára a napközi napi többórás tartózkodást jelent, vagyis sokat vannak ott. Ez a helye a leckeírásnak, a délutáni játéknak, gyakran valamilyen közös délutáni foglalkozásnak. Legyen elég tágas, el lehessen különíteni a különböző funkciókat, hogy a gyerekek minél kevésbé zavarják, ugyanakkor minél kevésbé korlátozzák egymást. Jó, ha a napköziben van víz: tisztálkodni, festeni, manuális munkák után kezet mosni. Jó, ha nagyon különböző tevékenységekre nyílik lehetőség a napköziben, például kézműveskedni, zenét hallgatni, közös játékokat játszani, és természetesen csöndben tanulni. Ahol iskolaotthonos rendszerben működik az iskola, ott eleve az osztálytermek kialakításakor kell a fentieket figyelembe venni. Gyakori, hogy ilyenkor is szükség van külön napközis teremre – például az iskolában tovább ott hagyott gyerekeknek, vagy az iskolaotthonból már kiszorult felső tagozatosoknak.

Szünetek, pihenés. A szünetekben a diákoknak sok hely kell: mozogni, levegőzni, továbbá szükségük van helyre a tanuláshoz, egymást kikérdezni, elvonulni, fecsegni, megtalálni a más osztályokba járókat, elintézni hivatalos ügyeket, tanárokkal beszélni, átmenni másik tanterembe, átöltözni. Mindehhez hasznos egy udvar, ott padok, kisebbeknek játszótéri játékok, focipályák, ping-pongasztalok, kosárpályák. A kisiskolások tantermei tegyék lehetővé a tanórák játékos mozgásra, tornára épülő szervezését, ezt szolgálja a flexibilis, multifunkcionális berendezés. A serdülők esetében az iskolának biztosítania kell a fokozott mozgásigény kielégítését. Az alsósok számára lehetővé kell tenni az ebéd utáni pihenést, a szabad idő személyes érdeklődés szerinti eltöltését (pl. csendesebb játék, közös játék a társakkal, séta, mozgás, sportolás a szabadban is).

Biztonság és egészség. Meg kell oldani az iskolában a gyógyszerek, vegyi anyagok biztonságos tárolását és a keletkező veszélyes hulladék eltávolítását. Az ÁNTSZ előírásai, valamint a vegyszereken található R- vagy S-mondatok alapvető szabályokként betartandók és hasznos konzultálni a tűzrendészeti szakemberrel is. Célszerű a veszélyes anyagok egy részét a tanítás során ártalmatlanabb vegyszerekkel kiváltani. Megfontolandó, milyen mennyiségű vegyszert, hogyan használ az iskola, ezeket hogyan lehet ártalmatlanítani, tárolni, illetve elszál-

lítani. Fontos ezenkívül a megfelelő felügyelet, a belátható terep biztosítása. Az udvar kialakításánál figyelembe kell venni a telepített növények mérgezési kockázatát.

Mosdók, mellékhelyiségek. A fürkék teljesen zártak legyenek, tehát kerüljük az egylégtérű vécék kialakítását. A tornaöltöző zuhanyzóit mindenképpen válassza

el függöny. A mosdók modernizálása a víztakarékosság szempontjai szerint történjen. A tanulók által használt mosdókból (semmilyen takarékosági szempontra hivatkozva!) nem hiányozhat a szappan. Ideális lenne az iskolai mellékhelyiség papírral és törölközővel való ellátottsága. Akadálymentes wc kialakítható egy korábban mosdó előtérrel rendelkező wc válaszfalának lebontásával is.

KÉRDÉSEK AZ EGÉSZSÉGI SZEMPONTOK TÉMAKÖRHÖZ

- Alkalmazkodik-e az iskolai környezet a korcsoportok élettani szükségleteihez? Az iskola terei lehetővé teszik-e a gyermekek differenciált egyéni fejlesztését?
- Mennyire egészségtámogató az iskolai környezet? A testi-lelki egészséget képviselő szakemberek megfelelő munkakörülményekkel rendelkeznek?
- Hogyan jellemezhető az iskola tárgyi környezete? Az interperszonális viszonyok pozitívan vagy negatívan alakítják az iskolai klímát?
- Hány személyesek az asztalok az étkezőben? Az iskola ebédlője, étkezési rendje lehetőséget ad-e a nyugodt beszélgetésre?
- Az étkező olyan méretű-e, hogy az ebédelés viszonylag rövid idő alatt lebonyolítható? Biztosított-e az ebédlő megfelelő higiéniája?
- Hogyan tehető közösségi térré az iskolai büfé? Megfelelő tároló- és hűtőkapacitással rendelkezik-e az iskola büféje?
- Mennyire népszerű az iskola konyhája? Mennyiben tekinthető az iskolai étrend az egészséges életmódra nevelés részének?
- Elég komfortos-e a napközi helyisége? El lehet-e különíteni a napköziben a különböző tevékenységeket? Mennyire zavarják egymást a gyerekek?
- Van-e lehetősége a tanulóknak levegőzni a szünetekben? Az intézmény külső és belső terei alkalmasak-e a gyerekek mozgásigényének kielégítésére?
- Megoldott-e az iskolában a gyógyszerek és vegyi anyagok, illetve a keletkező veszélyes hulladékok biztonságos tárolása és elszállítása? Kiváltható-e bizonyos veszélyes vegyszerek használata a természettudományok tanításában? Milyen mennyiségű vegyszer érdemes egyszerre raktáron tartani? Vannak-e mérgező növények az iskolában vagy az udvaron?
- A mellékhelyiségek egy légtérűek vagy teljesen szeparáltak? A mosdók, vizesblokkok higiéniája megfelelő-e a nap minden szakában?

SZOCIOKULTURÁLIS SZEMPONTOK

Célunk bemutatni azokat az irányelveket, amelyek az iskolai infrastruktúra-fejlesztés szociokulturális szempontjait fogalmazzák meg. Az iskolát körülvevő társadalom jellemzőit, a családi hátteret és az ehhez kapcsolatos épülethasználati kultúrát, komfortigényt érdemes figyelembe venni a tervezés, az átépítés során.

Az épület értéket közvetítsen. Az első lépés a valódi befogadó irányultság jelzésére, hogy az épület, a környezet bizalmat, értéket sugároz. Ha az iskola bejárata szép, időálló anyagokból készül, ugyanakkor vidám benyomást kelt, akkor leomlik az első, vizuális előítélet, mert a kép azt sugallja, hogy mindenkit igényes tárgyi környezettel várnak. A multikulturális szemléletet és oktatási programot támogató tanulási környezet kialakítására vannak hazai példák. A helyesen megépített és berendezett iskola sok pedagógiai kérdést spontán módon megold, illetve a felvetődését is kizárja.

Az átmenet megkönnyítése: átmenet az óvodából az iskolába. Az iskolai élet és a számára biztosított tér már alig teszi lehetővé a mozgás-pihenés-munka-játék kívánatos váltogatását. Azok a gyerekek, akiknél otthon kevés vagy szinte egyáltalán nincsen játék, az óvodát elhagyva elveszítik a játékokat is. Egy helyet is lehet gyászolni, ha érzelmileg kötődünk hozzá. Szükséges lenne ezért olyan termek kialakítása, ahol az óvodai jellemzők erősebbek, az átmenetet a munka-tanulás-foglalkozás terének kiemelése jelentheti, amely az óvoda bensőségességét nem nélkülözi. A különböző tevékenységsarkok eszközei előkészítik az iskola tevékenységeit, és spontán kerülhet velük kapcsolatba a gyerekek.

Partnerszerű együttműködés a szülőkkel. Főleg az iskolakezdés elején rendkívül fontos lehet a szülők

beengedése a bizalom megnyerése miatt, a kölcsönös ismerkedés miatt. Sokat tanulhat a tanár a szülő-gyerek kommunikációt szemlélve arról, milyen mintát lát a gyermek, hogyan reagál bizonyos helyzetekben. Míg a szülők a tanulássegítés módját, a tanulás feltételeinek megteremtését, a kölcsönös bizalmat tanulhatják meg. Ezt a környezetnek is támogatnia kell a szülők számára is alkalmas helyiséggel, helyiségekkel, az átmenetet megkönnyítő teremben részvételi lehetőséggel. A cigány gyerekek kudarcainak egyik oka a sokszor ellenséges viszony, amely a szülők és a velük szemben álló idegen világot (néha hivatalt) megtestesítő iskola között feszül. A falon jelenjenek meg színes, képes információk akár kisebbségi nyelveken is. Még kedvezőbb irányt vehet az együttműködés, ha egy-egy szülő vezeti azokat a tereket (terem, szoba, klub), ahol inkább szülők fordulnak meg. A szép és tiszta, áttekinthető, használható környezet megkívánja, elvárja, hogy vigyázzanak, figyeljenek rá, és pusztán létével értéket közvetít.

Partnerszerű együttműködés a diákokkal. Az iskolában el nem fogadott viselkedési és kommunikációs formák sok esetben nem szándékos, de eltérő interaktív, kommunikációs mintázatokat takarnak. Ahol sok ember lakik kis helyen, ott a hangos beszéd, a közelítés, a megérintés nem tolakodásként és agresszióként kerül értelmezésre. A kölcsönös megértés fontossá teszi olyan flexibilis közösségi terek kialakítását (kint és bent), ahol az ülőkék,

padok, asztalok, szőnyegek elrendezésével tudatosan alakíthatjuk a tanulók interakcióit, lehetőség van annak interpretálására, reflexióra, de azért a spontán kapcsolatokat is megengedi. Ezzel tulajdonképpen a környezet is közvetíti a közelség-távolság, hangos-halk, érintés-tekintet üzeneteit.

Ahol az olvasáskultúra nem fejlett, nem jellemző, ott a manuális tevékenységek előtérbe kerülnek, a kognitív megértést segítik. A különböző elvont tartalmak tanításához nagy segítséget jelent olyan tárgyi eszközök, modellek, makettek megjelenítése, amelyek a tapintás, mozgásos átélés, megélés útján „viszik” a tanulókat az elvont megértés irányába. A szakköri foglalkozások ugyan csak a kézműves vagy zenei tehetség kibontakoztatására koncentrálnak, de érdekes, kevés tárgyi feltételt igénylő házimunkákkal is érdemes foglalkozni (pl. aszalás).

Nemi különbségek környezeti igények terén.

Sokszor a lányok érettebbek fiú kortársaiknál, és a folyamatos „harcot”, amely meglehetősen sok energiát emészt fel, hasznosabb tevékenységekké transzformálhatjuk. Javasoljuk, hogy működjék lányok számára egy szoba, ahol a számukra érdekes magazinok, tanácsadó brosrák, sminkfelszerelés, de legalább kellő mennyiségű és nagyságú tükör található. A felnőttek segítőként mennek be, természetesen csak a bizalmat élvezők. A fiúk inkább a nagy tereket, sportpályákat igénylik, ahol kedvükre mozoghatnak, kiabálhatnak, bár hasonló élményt jelent nekik egy olyan gépterem, ahol közösen játszhatnak számítógépes játékokkal. Ha az iskolában akad néhány leselejtezett, ám még működőképes gép, érdemes egy ilyen klubszobát kialakítani.

Nyitott terek, udvarok, kertek. A szabad tér sok olyan gyerek élettere, ahol szükösek, kicsinyek a házak, kevés a szoba, nincsenek helyek, magánszférák. Az ilyen településeken vagy településrészekben gyakran zajlik a közösség élete is a szabad téren. Ám ezek a közös terek ritkán vannak karbantartva, nem igazán nyújtanak esztétikai élményt. Az iskola külső terei használatukkal szintén közvetítenek értéket, tanítanak szépre, munkára – persze csak a maguk természetességében, nem pedig egy felsőbbrendű „megmutatással”. Zugok, helyek a beszélgetésre, növények, virágok (ha a palántát a gyerek maga hozza és ülteti, akkor valószínűbb, hogy később gondozza, de legalább vigyáz rá), kinti játékok, kiskertek mind megannyi lehetőség a tevékenységen keresztül történő

mintaadásra. Javasolt az iskolaudvaron megjeleníteni a szelektív szemétygyűjtőket, különösen az alsóbb tagozatosok számára érdekes játék lehet a különböző anyagok szétválogatása.

A többcélú iskolai könyvtár. A lakóközösségek számára is használhatóvá tett iskolai könyvtárnak biztosítani kell a külső megközelítést úgy, hogy a lakossági forgalom ne keresztezze az iskola belső forgalmi rendszerét. Olyan ellenőrzési pontot kell tervezni, amely az iskolai forgalmat is és a külső forgalmat is képes felügyelni, tájékoztatást biztosítani. Az iskolai könyvtár multimédiás eszközállománya segíti a lakóközösségekben a számítógép és Internet használatának terjesztését. A lakóközösségek számára nyitottá tett iskolai könyvtár segíti az iskola kultúrászervező szerepének kiterjesztését. A lakóközösségek bevonása az iskolai könyvtárak fejlesztését is szolgálhatja, mert a könyvtár könyvállományának, eszközállományának gyarapításában érdekeltté tett civil közösségek anyagi erő is biztosíthatnak a fenti célok érdekében. A nyitottá tett iskolai könyvtár felvállalhatja a lakóközösségek helytörténeti gyűjteményeinek elhelyezését és ápolását, ami mind az iskola, mind a helyi közösség identitása szempontjából fontos lehet.

A többcélú ebédlő. A korszerű konyhák jó kihasználtsága érdekében a lakóközösséget is kiszolgálják. Az iskolai éttermet nyitottá kell tenni a lakóközösségek számára is. Biztosítani lehet a környék nyugdíjasainak étkeztetését – ezáltal eltérő korcsoportok találkozhatnak az étkezés kapcsán, mely találkozás mindkét korcsoport számára kedvező hatású lehet. Az iskolai konyha-étterem közösségi rendezvényteremként is működhet. A nagy kapacitású, korszerű technológiával felszerelt iskolai konyhák képesek nagy rendezvények háttéréül szolgálni, amely rendezvények az iskolai konyhák és éttermek jobb kihasználását, rentábilisabb működtetését biztosíthatja. A lakóközösségek számára szervezett bálók, ünnepélyek, esküvők építően hatnak a közösségek és az iskola harmonikus és színes kapcsolatrendszerének kialakítására.

Kulturális és vallási szimbólumok megjelenítése. Az iskola rendelkezik egy pedagógiai programmal, amelyben meghatározza önmagát és céljait. A pedagógiai programban megfogalmazott értékeknek ki kell fejeződnie a létesítmény kialakításában, ugyanakkor ne legyen kirekesztő más csoportokkal szemben.

Változó tárgykultúra, változó társadalom. Iskola átépítése, felújítása esetén érdemes tájékozódni az új építészeti trendekről, anyagokról, lehetőségekről, szem előtt tartva a környezetbarát megoldásokat. Ideális esetben az iskola volna a legkorszerűbb épület a településen/városrészben, mintaként szolgálna a helyi társadalomnak. Az iskola vezetésének mindig érdemes átgondolni nagyobb beruházások előtt, milyen igényekre, változásokra számí-

hat (pl. magasabb, hosszabb lábú gyerekek nem férnek el kényelmesen a harmincéves padokban, új technológia kisebb/nagyobb helyigénye, a pedagógusok munkaeszközei digitálissá váltak). Az iskolai környezet tervezése az iskola jövőjének tervezése. A szociokulturális közeg és az iskola kölcsönösen hatnak egymásra. Előbbit alakíthatjuk az utóbbin keresztül.

KÉRDÉSEK A SZOCIOKULTURÁLIS SZEMPONTOK TÉMAKÖRHÖZ

- Milyen képet sugall az intézmény bejárata az iskoláról? Milyen anyagokból készült a bejárat, hogyan van díszítve?
- Milyen játékok vannak az iskolában? Megkönnyíti-e az iskola infrastrukturális szinten is az új tanulók beilleszkedését?
- Mennyire könnyű a szülőknek megismerni az iskolát? Milyen módon kommunikál az intézményi infrastruktúra a szülőkkel?
- Tudatosan alakítja-e az iskolai tér a gyerekek interakcióit? Megengedi-e a tanterem flexibilitása a spontán beszélgetést is?
- Van-e lehetőség a tanórán manuális tevékenységre? Alkalmas-e a tanterem tapintás, mozgásos átélés, megélés útján való tanulásra is?
- Figyelembe veszi-e az iskola a nemek különböző térigényét? Milyen megoldásokra van lehetőség az intézményben?
- Milyen értéket közvetít az iskola udvara, kertje? A hulladékgyűjtés szelektíven történik-e az intézményben?
- Az iskolai könyvtár és annak multimédiás adatbázisa segíti-e a helyi közösséget is? Részt vesz-e az iskola a helytörténeti kutatásokban?
- Segíti-e az iskolai ebédlő a helyi közösségek formálódását? Milyen rendezvények zajlanak az étkezőben, és milyen lehetne még?
- Milyen eszmei, vallási értékrendet képvisel az iskola? Milyen formában jelenik ez meg a dekorációban, belső és külső terekben?
- Mennyire számít példaértékűnek az iskola épülete az adott településen/városrészben? Hatással van-e az iskola a szociokulturális környezetre?

KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS SZEMPONTJAI

Célunk azon szempontok bemutatása, melyek rávilágítanak arra, milyen módon szolgálhatja az infrastruktúra az iskolai közösség megteremtését, kohéziójának erősítését. Az iskola egyszerre jelent társas és fizikai környezetet, valamint ezek folyamatos egymásrahatását.

Utak és találkozási pontok. A folyosókon sok pad, asztal legyen, minél több közösségi tér, a legjobb a nagy asztal, olyan, amely köré tízen-tizenötön is le tudnak ülni, amely tehát közösségi együttlétre és külön beszélgetésekre egyaránt alkalmas. Ha osztálytermi rendszerben működik az iskola, akkor a folyosói bútorzatnak sokkal kisebb a jelentősége, ám ha kabinetrendszerben (vagy részlegesen kabinet – részlegesen osztálytermi rendszerben), akkor sokkal nagyobb. Az aula azon felül, hogy az iskolaépületek „forgalmi elosztótere”, közösségi térként is működhet, rendezvények szervezésére is alkalmas.

Reggeli várakozás. A gyerekek különböző távolságokból érkeznek iskolába: van, aki ingázik, van, akit a szülei hoznak, van, aki nagyon korán érkezik. Biztosítani kell, hogy ezek a gyerekek lepakolhassanak, olvashassanak, tanulhassanak, játszhassanak a tanítás előtti időben. Erre alkalmas a folyosó vagy egy tágas aula padokkal, székekkel, asztalokkal, fotelekkel, de alkalmas lehet egy büfé-előtér, szintén székekkel, esetleg egy külön helyiség, ahol szintén vannak asztalok, székek. Az iskolában tanító, dolgozó emberek és szülők parkolási lehetőséget is igényelhetnek. A környezetbarát közlekedés megfelelő kerékpártároló építésével is segítendő, az autós férőhelyek számát viszont érdemes úgy kialakítani, hogy valóban csak az járjon autóval, akinek feltétlenül szükséges. Nagyobb rendezvények idejére fontos biztosítani további parkolóhelyeket, például a környékbeli más intézményekkel együttműködve.

Lukas órák és délutáni várakozás. Az idősebb diákoknak vannak olyan órái, amelyeket az iskolában töltenek el. Időnként később kezdődik a tanítás, máskor különóra előtt már nem érdemes hazamenniük, megint máskor egyszerűen csak bent akarnak maradni az osztálytársaikkal beszélgetni, időnként csoportfeladatokat kapnak, projektmunkákat készítenek. Ezek egy részéhez szükség van könyvtárra, informatikateremre, rajz-kézműves teremre, más részét bármelyik osztályteremben elvégezhetik. Ügyelni kell arra, hogy miközben a szabadon bóklászó diákok számára kellemes és hasznosan kihasználható legyen a tér, közben ne zavarják a tanórákon részt vevő diákokat. Fontos tudni, hogy az üldögélő gyerekcsoportok általában kevésbé hangosak, mint az állók. Az iskolai szabadidőhöz alkalmasak a különféle benti játékok is: pingpongasztalok, csocsóasztalok, biliárd. Lehet mindez egy klubhelyiségben, melyet a diákönkormányzat működtet.

Akadálymentesítés. Az iskolai közösség részét képezik a tolószékes, az érzékszervi fogyatékkal élő tanulók is. Fontos úgy kialakítani a közlekedési útvonalakat, a bejáratokat, a mosdókat, hogy használatuk ne állítsa ezeket a gyerekeket/tizenéveseket a figyelem középpontjába a mindennapok során. Felelőlegesen költséges beruházások, átalakítások ne történjenek akadálymentesítés címen, ha arra valójában nincs szükség, ha a cél elérhető kreatívabb, költségkímélőbb módon is. A cél az, hogy a mozgásszervi és érzékszervi hátrányokkal élőket segít-

se az iskolai infrastruktúra, de mindez a fenntarthatóság figyelembevételével történjen.

Tanévnyitó és tanévzáró ünnepség. Fontos, hogy minden diák, tanár, az iskola minden dolgozója, továbbá minden érdeklődő szülő, nagyszülő ott tudjon lenni. Ezért az udvart is érdemes úgy kialakítani, hogy ott sokan elférjenek. Ha megoldható, a nagy téren legyenek fák, amelyek árnyékot adnak. (Máskülönben minden iskolai ünnepélyen rosszul lesz egy-két gyerek, nagyszülő.) Az udvaron kívül jó, ha van olyan nagyterem, díszterem, amelyben elfér mindenki. Ez ne legyen a tornaterem: egyrészt hamar tönkremegy a tornatermek speciális burkolata, másrészt kiábrándító a bordásfal alatt a tornacipőszagban álldogáló zászló. Színpad kell hangosítással és világítással, továbbá zongora, díszletparkolási lehetőség, vetítési lehetőség. Ez a terem nagyon jól felhasználható az iskola drámapedagógiai munkájában is.

Iskolai rendezvények. Történelmi és kulturális emléknapi, iskolai karácsony, farsang, iskolanapok, anyák napja, gyermeknap, iskolai buli, ki mit tud, szavalóverseny. Az egyes kisebb, osztályszintű eseményeknek nincs speciális térigénye, de a variabilitás megkönnyíti az egyes programok szervezését. Például hasznos lehet, ha egy iskolában vannak nagyobb és kisebb termek egyaránt. Az iskolai rendezvények gyakori buktatója a nem megfelelően működő/beállított hangosítás, technikai be rendezés. Érdemes kevesebb eszközt használni, ám azok elhelyezése kényelmes, igényes legyen, és az esetleges vizuális elemeket a közönség minden tagja láthassa, élvezhesse.

Szalagavató, ballagás. Ezek a rendezvények annyira speciális tereket igényelnek, hogy a szalagavatókat nagyon sok iskola nem is az iskolában rendezi, hanem külső helyszíneken. Ha egy iskolának van akkora díszterme, hogy abban megrendezhető, az nagyon nagy előny (továbbá bevételi forrás is az iskolának). A ballagáshoz ugyanaz kell, mint a nagy iskolai ünnepségekhez, ám maga a vonulás sok szervezési és speciális térigényt vet fel. Nagyon sok embernek kell csöndben és viszonylag rendezetten közlekedni; fontos, hogy a ballagók tudjanak énekelni, elég csönd legyen, fontos, hogy lehetőleg minden diák részt tudjon venni ezeken az eseményeken. Ilyenkor is fontosak a padok, székek, asztalok (gondoljunk például az idős nagymamákra, kisgyerekes anyukákra).

Ezen a két eseményen sarkalatos kérdés a parkolási lehetőség, az iskola olvashatósága (könnyen tájékozódhatnak-e benne idegenek), valamint a gyönyörvédelem.

Iskolarádió. Az iskolarádió jelentősége az utóbbi években részint csökkent (a tájékoztatásnak már nem kiemelten fontos csatornája). Ugyanakkor az iskolarádió gyakran a nagy háttérzaj forrása (ha minden szünetben megy a zene). Ezért lehetséges, de nem feltétlenül szükséges az iskolarádió beszerelése. Ám ha van, akkor több párhuzamos körre kell osztani, hogy lehessen többféleképpen sugározni (csak az osztálytermekben, vagy csak a folyosókon, vagy csak az iskola egyik vagy másik részében).

Könyvtár. Az egyetlen könyvtár, ami minden gyereket el tud érni, az az iskolai könyvtár. A kerületi, városi, kulturális könyvtárakba el kell menni, be kell iratkozni – ezért oda csak azok a diákok jutnak el, akik maguk ambicionálják, vagy akiknek a családja ezt fontosnak tartja. Az iskolai könyvtár által viszont minden gyerek, a kulturálisan hátrányos helyzetű is megszólítható. A könyvtár legyen barátságos hely, nagyon világos, hogy minél kevesebb mesterséges fényt kelljen használni, és az egész kedvet csináljon az olvasáshoz. Fontos, hogy legyen bent is sok asztal, olvasóhely, dolgozóhely. Érdemes ma már komplex médiatárakat működtetni, vagyis a könyvek mellett számítógépes programokat, DVD-ket is kölcsönözni. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy sok számítógép is kell a könyvtárba. Érdemes összekötni a különféle információhordozók használatát és kölcsönzését.

Elkülönült terek. Az iskola infrastruktúrájának fejlesztésénél érdemes figyelemmel kísérni a tanulók és dolgozók spontán kialakított találkozási pontjait. A kapcsolatok kialakulását elősegítő tér egyik jellegzetessége az egymással derékszöget bezáró ülőhely, az emberek ugyanis ezt a helyzetet részesítik előnyben társas interakció esetén. Ha a diákok és a tanár egy asztal körül elhelyezkedve oldanak meg feladatot, akkor azok a diákok sokkal aktívabbak, akik a tanárral szemben ülnek. Diákok által használt étteremben kialakított boxok elősegítik a társas kapcsolatok ápolását, kellemesebb és biztonságosabb környezetként érzélik az ebédlőt a tanulók. A folyosók végét néhány egyszerű, természetes anyagból készült paravánnal boxosíthatjuk, leválasztva a közösségformáló teret a közlekedőtérrel.

Kapcsolat a helyi közösséggel. Az oktatási intézmény a tanév szabadidős szakaszaiban és a tanévzáró utáni időszakban lehetőséget adhat civil csoportoknak táborok vagy intenzív felkészülési folyamatok szervezésére, ha megfelelő infrastrukturális adottságokkal rendelkezik. Hogyan használhatók az iskolai terek a közösség szolgálá-

latában? A tanév azon időszakában, amelyben szünetel a tanítás, a jól berendezett és felszerelt terek nyári táborok helyszínévé válhatnak. Művészeti/tudományos csoportok munkáját ösztönzően befolyásolhatják. A napi szabadidős kihasználtságot a településen belül vagy kistérségi szinten az intézmények együttműködése teremtheti meg.

KÉRDÉSEK A KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS SZEMPONTJAI TÉMAKÖRHÖZ

- Osztálytermi vagy kabinetrendszerben működik az iskola? A folyosókon van-e közösségi együttlétre, beszélgetésre alkalmas hely?
- Hol és hogyan várakoznak a reggel érkezők? Van-e megfelelő parkolási lehetőség az iskolába érkezők számára?
- Hol és milyen tevékenységgel töltik a tanulók a lukasórát? Milyen színterei vannak az iskolában a spontán együttlétnek?
- Milyen hagyományai vannak a tanévnyitó és tanévzáró ünnepségnek? Megfelelően kiszolgálja az infrastruktúra ezeket a rendezvényeket?
- Besimul-e az akadálymentesített környezetet igénylő tanulók mozgása a közösség napi rutinjába? Mennyire lett ésszerű, fenntartható módon kialakítva az akadálymentesítés az intézményben?
- Megfelelően működik-e a nagyobb iskolai rendezvényeken a hangosítás, a technikai berendezés? Látja-e az elemeket a közönség minden tagja?
- Az iskolai ballagáson tudnak-e a részt vevők csöndben és viszonylag rendezetten közlekedni? Megoldott-e a ballagás esetében a parkolás, az épületben való tájékozódás és a vagyonvédelem?
- Mennyire népszerű az iskolarádió az épületet használók minden csoportja körében? Milyen céllal működik az iskolarádió: a tájékoztatás része vagy a tanulók ízlésének bemutatását szolgálja inkább?
- Olyan helyiség-e az iskolai könyvtár, amely kedvet csinál az olvasáshoz? Lehet-e a könyvek mellett számítógépes programokat, DVD-ket is kölcsönözni?
- Figyelembe vették-e az iskola infrastruktúrájának fejlesztésénél a tanulók és dolgozók spontán kialakított találkozási pontjait? Kialakítható-e a folyosókon beszélgetősarok?
- Hogyan használhatók az iskolai terek a közösség szolgálatában a tanítási szünetekben? Használja-e a helyi közösség az iskolát tanítás után?

TANÁRI HIVATÁS SZEMPONTJAI

Célunk rávilágítani azokra a szempontokra és kritériumokra, amelyek a tanárok igényeit fogalmazzák meg, ezáltal elősegítik az igényes és hatékony a pedagógiai munkát, valamint kellemes munkahelyi környezetet teremtenek.

Megérkezés az iskolába. A diákoknak és a tanároknak is le kell pakolniuk a kabátot, táskákat, szatyrokat, egyéb felszerelést. Ahová pakolnak, az védett legyen, könnyű legyen hozzáférni, mert vélhetően egyszerre sok ember akar ki- és bepakolni. Szolgálhatja ezt egy-egy zárható szekrény, gardróbzsoba, osztálytermi rendszer esetén fogas és polc. Fontos ugyanakkor, hogy az aula megőrizze agorafunkcióját, nem tévesztendő össze a rakodótérrel!

Tanári szoba. Egy ideális tanári a létesítmény mindenhol könnyen megközelíthető csomópontjában található. Kialakítása egyszerre lehetővé teszi az elvonulást (boxok, központi részből nyíló kisebb dolgozóhelyiségek), a találkozást, az információcserét (fénymásolók, irodaszerek, kávéfőző, vízforraló, telefon környéke), valamint a rekreálódást (tanáriból nyíló étkező, teakonyha). Érdemes szem előtt tartani, hogy minden tanárnak szüksége van kényelmes, ergonómiaileg megfelelő székre, asztalra. Hasznos, ha a tanári szoba tényleg is kapcsolatban áll az iskolavezetés szobáival, valamint az iskolatitkársággal. Amennyiben az iskola nem dohányfüstmentes, akkor sok konfliktusforrást megelőz, ha a tanárok bázisából nyílik a kijelölt dohányzóhely. Nagyon fontos, hogy elegendő számítógép álljon a pedagógusok rendelkezésére. A tanári szoba megtervezése a fentiek egyszerre teljesítése miatt gondos előkészítő munkát igényel, amelynek szerves részét kell képezze a felhasználók igényeinek, vélemények

nyének megismerése, összegzése és a szervezeti struktúra átgondolása.

A többcélú iskolai szertárak. Az iskolai szertárak azon felül, hogy eszközök tárolására szolgálnak, egyéb szerepet is betölthetnek. A jelenleg érvényes normatív előírások, szabványok az iskolákhoz kevés számú szertárat írnak elő, ami már az eszközök tárolását is szűkössé teszi, pedig a szertárakat munkaszobák számára is alkalmassá lehet tenni. A normatívákat úgy kellene módosítani, hogy minden tanteremhez tartozzon szertár. A pedagógusok privát munkahelye, a jelenlegi normatívák szerint, csupán a tantestületi szobában elhelyezkedő asztalra korlátozódik, ami azonban helyszükségletüket sem, de a zavartalan, elmélyült munka feltételeit sem biztosítja. A szertárak erre alkalmassá tehetők, ha az ott berendezett munkahelyek alkalmasak zajterheléstől mentes, privát zóna kialakítására a pedagógusok számára.

Iskolai munkatér: az osztályterem. Két tantere-elosztási lehetőség ismert: az egyik megteremti a diákközösségek terét, és kiegészítésként használ speciális tantermeket, a másik minden szaktantárgy igényeire szabottan kabineteket alakít ki, és a diákok vándorolnak közöttük. Nyolcadik évfolyam végéig az előzőben érdemes gondolkodni, mert a biztonság, amit az állandó környezet ad, nagyon sokat jelent a gyerekeknek. Középiskolákban is sokkal jobb iskolai és osztályléggkört lehet kialakítani az

osztálytermes rendszerrel. (Fontos egészségi szempont osztálytermi rendszernél az ülésrend változtatása: a gerinc nem nézhet éveken keresztül csak jobbra vagy balra.) Az osztályteremben legyen lehetőség frontális munkára és csoportmunkára egyaránt. Lehessen gyorsan és nagyon hatékonyan szellőztetni. Minél kevesebb mesterséges fényt kelljen használni.

Speciális termek: laboratórium, projektszoba, bázis. Különösen a természettudományos tantárgyak esetében célszerű átgondolni a kísérletezés, vizsgálódás céljait: hacsak nem tudományos igényességű vizsgálatokat szeretnénk végezteni, számtalan mikrokísérleti eszköz, köznapi anyagokkal való vizsgálódás adhat lehetőséget arra, hogy egy vízcsappal ellátott tanteremben is megoldható legyen a közvetlen tapasztalás. Megfontolandó, hogy több szaktárgy által használt projektszobákat szereljenek fel, illetve hogy a különálló szertáregységek helyett, ahol lehet, bázisokat („resource-room”-okat) alakítsanak ki, ahol a speciális felszerelés, eszköz mellett szakkönyvek, fénymásoló, számítógép segítik az órára való felkészülést. A laboratóriumok gyakran azt sugallják, hogy a megfigyelt jelenségek csak „steril”, életidegen környezetben mennek végbe – a való élettől elszigetelve. Amennyiben nem a szakirányú továbbtanulásra való felkészítés a cél, megfontolandó projektszoba, hordozható kísérleti készletek (mérőköfferek, mikrokísérleti dobozok) beszerzése és használata.

Projektmunka, témahét. Az új tanulásszervezési eljárások terjedésével egyre többféle munkaformát használnak az iskolákban. Szükség lehet kiállítások elhelyezésére, prezentációk bemutatására. Ezek rendezésére alkalmas tér amúgy is hasznos egy iskolában: akár az iskoláról szóló kiállítások megrendezésére, akár művészeti kiállításokra, akár tematikus, szakmai kiállításokra (pl. a földrajzsakkör bemutatójára).

A szemléltetés eszközei: interaktív tábla, vetítés, dekorálás. Fontos a táblák és a hozzájuk tartozó számítógépek és projektorok védelme, fontos a termék elsőtétíthetősége, és fontos, hogy a táblákat és a mellettük megmaradó hagyományos táblákat egyaránt lássák a diákok mindenhol. A termeket javasolt dekorálni, azonban olyan falfelületek kelljenek (vagy a falfelületen olyan nagy dekorálható felületek), amelyek nehezen sérülnek, amelyeken cserélni lehet a kitett képeket, hirdetményeket. Az órák során születő, az iskolai életet dokumentáló anyagok szerves részei lehetnek a dekorációnak.

Érdeemes fenntartható megoldásokban gondolkodni.

Szakkörök, diákkörök. Az egyes iskolákban nagyon különböző mennyiségű és minőségű szakkör vagy diákkör van, de a szakkörök számára jól megtervezett tér inspiráló arra, hogy szívesebben szervezzenek az iskolák szakköröket. Speciális hely- és eszközigénye lehet egy kézműves szakkörnek, próbateremre vagy mindig használható színpadra van szüksége egy színjátszó szakkörnek, zongorás teremre egy énekkarnak, számítógépes teremre a fotó- és filmszakkörnek. Mindezek a funkciók megjelenhetnek a délelőtti órák tereiben, nem szükséges külön termet építeni, de kell gondolni a tanterem vagy osztályterem délutáni felhasználhatóságára is. (Például: ha az osztálytermekben polcokon hagyják a gyerekek a holmijukat, akkor az kevésbé alkalmas délutáni foglalkozások megtartására.) A tanórán kívüli, informális foglalkozásoknál feltétlenül figyelni kell az otthonosságra is (legyen kuckó jellege, legyen a csoport sajátja), valamint arra is, hogy a lehető legstabilabb megoldást válasszuk – legyen azonos helye a csoportnak.

Versenyek, vizsgák, érettségik. Az iskolákban megrendezett versenyeknek, vizsgáknak nincs speciális térigénye: a közismereti tantárgyakból mindezek lebonyolíthatók a normál osztálytermekben. Előnyös viszont, ha vannak elkülöníthető folyosók, lezárható iskolarészek: az érettségikkel sokszor párhuzamosan zajlik a tanítás, az érettségit nem jó zavarni, és konfliktusokat előzhetünk meg, ha a nem érettségiző diákokat sem kell az érettségi ideje alatt korlátoznunk. Sok vizsga már nyárra esik, ezek helyszínéül érdemes az északi fekvésű, hűvösebb termeket választani. Eleve érdemes az iskolaépületeket nagyon jó hőszigetelő anyagokból, elsősorban téglából építeni, gondolni az árnyékolásra, a függönyökre, de a nyári időszakban kétszeresen fontos ez.

Egyéni foglalkozás, korrepetálás. A tanárok jelentős része külön is foglalkozik a gyerekekkel: korrepetálják, versenyekre készítik fel őket, beszélgetnek velük. Mindez általában az osztálytermekben zajlik. Kiemelten fontos, hogy legyen egy olyan terem vagy helyiség, ahová egy-egy kisebb csoporttal, egy-egy gyerekkel, sőt akár kollégával is félrevonulhat a pedagógus.

Találkozás a szülőkkel, más külső segítőkkel vagy partnerekkel. A szülőkkel való érdemi találkozásnak legyenek meg a külső feltételei, mégpedig úgy, hogy

a két fél egyenrangúnak érezhesse magát, ahol csöndben és zavartalanul lehet beszélgetni. Fontos, hogy megteremthető legyen minden beszélgetés intimitása. A szülők elkísérik a gyerekeket, tanítás végén pedig eljönnek értük. A gyerekeket általában hetedik osztályig elkísérik a szülők – nem szabad az iskolán kívül várakoztatni őket.

A partnerséghez ez feltétlenül hozzá tartozik. Ezért is kell egy tágas előtér, szintén padokkal, asztalokkal, székekkel, ahol a szülők tudnak a téli hidegben vagy esőben-szélben várakozni, aztán nyugodtan üdvözölhetik a gyerekeket, esetleg leülhetnek pár percre a tanítóval, tanárral, továbbá egymással beszélgetni.

KÉRDÉSEK A TANÁRI HIVATÁS SZEMPONTJAI TÉMAKÖRHÖZ

- Van-e olyan hely az iskolában, ahová lepakolhatnak a tanulók megérkezéskor? Megoldott-e ennek a tárolónak a vagyonsvédelme?
- Mennyire válik a tanári szoba könnyen megközelíthető találkozási ponttá? Van-e benne elegendő számítógép, tudnak-e nyugodtan dolgozni a pedagógusok?
- Folyznak-e speciális (fizikai, kémiai, biológiai) mérések, vizsgálatok az iskolában? Vannak-e olyan kísérletek, amelyek helyettesíthetők egyszerű, köznapi anyagokkal, eljárásokkal, megfigyelésekkel? Van-e lehetőség mikrokísérleti eszközcsomag beszerzésére, esetleg elkészítésére?
- Mennyi eszközzel rendelkezik az iskola? Ezek közül melyeket használják gyakran, folyamatosan és melyeket csak alkalmanként? A szertárak csupán tárolóhelyek vagy más funkciót is betöltenek? Tartozik-e minden szaktanteremhez szertár, munkaszoba? Melyek azok az eszközök, szakkönyvek, források, amelyeket közösen használnak egyes szaktanárok? Hogyan csoportosíthatók legésszerűbben ezek, az egyes tantárgyakhoz szükséges források?
- Van-e minden osztálynak saját terme? A tanterem világítása inkább mesterséges vagy természetes fényel történik? Jól látható-e mindenholnan a tábla, a vetítővászon? Mennyire könnyen cserélhető, változtatható a tanterem dekorációja?
- Alkalmas-e az osztályterem frontális oktatásra és csoportmunkára is? Milyen arányban alkalmazzák ezeket a módszereket? Kialakítható-e projektszoba? Kik, milyen óraszámokban, milyen igényekkel használnák? Hol és hogyan tárolják (teszik közkinccsé) a korábbi projektek anyagait, termékeit, eredményeit? Megfelelően kiállíthatók-e a teremben a tanulók alkotásai, munkaanyagai?
- Van-e az iskolában speciális helyigényű szakkör? Használhatók-e ezek a helyiségek délelőtt és délután is?
- Van-e az iskolaépületnek lezárható része, ahol tanítási időben verseny, vizsga rendezhető? Mennyiben oldható meg az erre kijelölt tanterem árnyékolása, megfelelő hőmérséklete?
- Mennyire zavartalan a korrepetálás helyszíne? Mennyire adottak mind az egyéni, mind a kiscsoportos külön foglalkozások infrastrukturális lehetőségei az iskolában?
- Van-e olyan helyiség, ahol a szülő és tanár egyenrangú félként, zavartalan körülmények között tud konzultálni? Hol várakoznak a szülők a gyerekekre délután?

KREATIVITÁS FEJLESZTÉSÉNEK SZEMPONTJAI

Célunk a sokoldalú képességfejlesztés, a felhalmozott kulturális örökség átadása, a közösségben cselekvően együttműködni tudó öntudatos emberek nevelése. A kreativitásra, önbizalomra nevelés továbbgondolása a művészettel való nevelés szükségszerűségét artikulálja. Feltételezzük, hogy a kevésbé kreatív gyerekek is fogékonyak a népművészetre, és ösztönösen megbecsülik az igazán esztétikus környezetet. A tanulási környezet kreatív, multifunkcionális megközelítése nemzetközi trend az iskolai infrastruktúra-fejlesztésben, a szellemes hazai megoldások követendő példák lehetnek az Európai Unióban.

Esztétikus környezet. Az esztétikai nevelésre az oktatási intézmény minden külső és belső tere eredményesen felhasználható. Az iskola arculata tükrözze a helyi tantervben végigvonuló alap gondolatot és azokat az értékeket, amelyeket az iskola képvisel. A jó ízlés nem pénzkérdés. Esztétikus környezet kialakítható, ha az iskolavezetés rendelkezik egy megvalósítható lépésekre bontott infrastruktúra-fejlesztési tervvel.

Kulturális hagyományok. Minden iskolatípusban szükséges művészeti neveléssel foglalkozni, eredményesebbé teszi az oktatást. A diákok motivációját és problémamegoldó képességét fokozza a sokoldalúságra nevelő művészi alkotótevékenység. A kulturális hagyományok megőrzése és továbbörökítése a művészeti tevékenységeken keresztül a leghatásosabb. A művészeti nevelés a kisebbségi és a többségi kultúrák kapcsolatát is erősíti. A hátránnyal küzdő diákok felzárkózását elősegíti az önkifejezésre módot adó művészeti tevékenység.

Gazdasági fenntarthatóság és partnerség gondolata a fejlesztésben. A kreativitásra nevelés, a művészeti tevékenységek infrastrukturális feltételeinek megfogalmazásához mindenképp tisztában kell lennünk mindazon elvekkel, célokkal és követelményekkel, melyek

a beruházások hosszabb távú eredményességét biztosítják. A társadalmi élet különböző területeire vonatkoztatva hasznos a tisztázás, az oktatás-nevelés tartalmi és intézményi hálózatfejlesztés szempontja tekintetében. Az oktatási intézmény tereinek minél sokoldalúbb kihasználása bevételi forráshoz is juttathatja a közösséget az infrastrukturális felszereltség révén. A jelentős infrastrukturális feltételrendszerrel bíró művészetoktatás megszervezhető az intézmények együttműködése révén. A partneri együttműködés hasznára van a komplex művészeti produkciók létrejöttének. Nyilvánvaló, hogy nem ésszerű minden település vonatkozásában az összes művészeti terület személyi és tárgyi infrastrukturális fejlesztését végrehajtani. Kistérségi vagy helyi intézményi együttműködéssel megvalósított munkamegosztás teremtheti meg az optimális helyzetet.

Kreativitásra nevelés infrastrukturális alapja. Szükséges egy tárolóhelyiség a zenei anyagok, kották, egyszerűbb hangszerek megőrzésére. Sokoldalúan használható az a nagyterem, amelyben színpad található vagy felállítható. Fokozatosan felszerelhetőek a jelentős mennyiségű és igényességet tükröző, minőségi berendezéssel ellátott művészeti szaktantermek (kerámia, tűzzománc, textil, rajz stb.). Érdemes a kábelezést elvégezni olyan termek esetén, ahol egy adott időpontban még nincs lehetőség

teljes szaktantermi felszerelésre, de a szándék és az igény megvan hozzá. Épített vagy mobil audiovizuális stúdió az összes iskolatípusban az oktatás minden területén kihasználható napi rendszerességgel. A szabadban kialakított és elkülönített térben hatásos művészeti produkciók szervezhetők. Az iskola falfelületei és térhatároló egyéb elemei is bevonhatók a kreativitásra nevelés körébe.

Fejlesztő falak. A falak kihasználásának eszköze mindenekelőtt a tükör, amely optimális esetben teljes falfelületet elfoglalhat. Az önmegfigyelés, a (színpadi) beszédfejlesztés kellékéről van szó. A tükrös terem az életkori és nemi sajátosságok figyelembevételét is lehetővé teszi, a lányok különösen igénylik a szépítkezést, a külső megjelenésük megfigyelését. A falak felszereléséhez tartoznak a bordásfalak. A mozgás fejlesztésére szolgáló eszköznek tekinthető, amely a tértagolásnál (függőleges irány) is szerepet kaphat.

Megvilágítás. Nagyon fontos a helyiség megvilágítása. Természetesen a nagy ablakfelület, amely a természetes fényt adja, előny, s a szellőzést is lehetővé teszi egy olyan teremben, ahol a csoport mozgása révén hamar elhasználódik a levegő. Ebben az esetben az ablak elé szerelt függöny szükséges a beáramló fény szabályozására. A mesterséges megvilágítás az irányítható fényforrások által történjen. Az érzelmi és hangulati sokféleség az önkifejezésben, a kiemelés, az értelmezés a drámai helyzetelemzésben szabadon felhasználhatóságot és irányíthatóságot kíván.

Dráma- és színjátszás. Ennek a művészeti tevékenységnek elengedhetetlen feltétele a szabad tér, amelyben az interaktív tevékenységek megvalósíthatók, s amely a kreatív mozgásnak és a térelrendezésnek minél tágabb lehetőségét biztosítja. A tér minden irányú kihasználásának feltétele a melegpadló burkolat, vagy olyan szőnyeg, amely könnyen leteríthető. Ugyanígy a tér optimális kihasználását szolgálja az a mobil, függőlegesen is állítható emelvény, amely színpadként is funkcionálhat, s amely a drámai terek értelmező előadását készítheti elő. További tértagolási eszközt jelentenek a paravánok, amelyek a függöny szerepét töltik be. A meghatározott méretű paravánok a bábjátékos foglalkozásokra használhatók fel. A drámaterem és a táncterem felszerelése csak annyiban különbözik, hogy a táncteremben elsődlegesen fontos szerepe van a szabad mozgásterületen kívül a tükröknek és a bordásfalnak.

Bútorzat. Nem szükséges semmiféle speciális bútor a kreativitás fejlesztéséhez. Az iskola bármely bútor szerepet kaphat a foglalkozások során. Szék, asztal és mozdítható bútor minden iskolában megtalálható. Szükséges kellékei lehetnek a térnek az ülőpárnák, főként az alsó tagozatos oktatásban. A felszereltséghez nélkülözhetetlen olyan tárolóbútor vagy tárolóhelyiség, ahol az eszközök, jelmezek, kellékek elhelyezhetők. Ennek nem feltétlenül a teremben van a helye, hanem a teremhez tartozó folyosón, vagy más iskolai térben.

Mozgóképek és média. Bármely szabad vagy tükrös/bordásfallal ellátott felület elé vetítővászon szerelhető. A projektor felszerelése a tér mennyezetére erősített állványra a kreatív művészeti tevékenység eszköze lehet. A stúdió felszereléséhez mozgó- és állókép felvételére, szerkesztésére, bemutatására alkalmas berendezések és lehetőségek szükségesek. A széles sávú internetes kapcsolat megléte szintén elengedhetetlen feltétel, hiszen a világhálós kommunikáció komplex művészeti tevékenységet tesz lehetővé. A szabadon bemozogható és berendezhető tér, a többféle tagolást (vízszintest és függőlegest) lehetővé tevő mobil berendezés szükséges a filmnyelvi elemek megismerésére. A terem fényigénye jelentős. A természetes fényt biztosító nagy ablakfelületek, s az elsötétítés lehetőségét megteremtő függönyök elhagyhatatlan eszközei.

Ének-zene. Az ének-zene oktatása szétválasztható hangszeres zeneoktatásra és tantárgyi ének-zene tanításra. A hangszeres zene oktatása jelentős infrastrukturális felszereltséget feltételez, erre szakosodnak a zeneiskolák. A kisebb településeken gazdaságosan nem működtethető zeneiskolák kínálta lehetőségtől nem lehet elzárni a lakosságot. A területi hátrány kiküszöbölésére érdemes kistérségi szintű megoldásokban gondolkodni. Az ének-zene térigénye nem speciális. Itt is a szabad mozgás biztosítása, a népi játékok, rítusok előadhatósága, a zenei önkifejezés különböző módjainak lehetővé tétele a cél. Zongora elhelyezése a zene- és táncterem szükséges berendezése lehet. A mobil berendezésen kívül szükséges olyan tárolótér, ahol a hangfelvételek, kották, egyszerűbb hangszerek elhelyezhetők. Hangstúdió vagy audiovizuális stúdió a serdülő és a középiskolás korosztály zenei tevékenységét fejlesztően szolgálja.

Vizuális kultúra. A rajz- és képzőművészeti tevékenységek, kézművesség terének világosnak kell lennie

a szemet erősen igénybe vevő tevékenységek végzéséhez. Az állítható magasságú és dőlésszögű, mobilná tehető asztalok szintén a rajztanítás alapfeltételei. A kerámia- és tűzzománc-terem optimális esetben tartalmaz égetőkemencét, a textilművészeti tevékenység szövőszé-

ket, varrógépet. Szükségesek munkaasztalok, eszközöket tároló tárgyak, edények. Nélkülözhetetlen felszerelése ennek a teremnek a vízcsap. Nagyon fontos tér az elkészült munkákat kiállító hely. Ez lehet folyosói vagy tantermi falfelület, lehet az aula, a tanári szoba, de lehet külső tér is.

KÉRDÉSEK A KREATIVITÁS FEJLESZTÉSÉNEK SZEMPONTJAI TÉMAKÖRHÖZ

- Tükrözi-e az iskola arculata a helyi tantervben végigvonuló alapgondolatot? Rendelkezik-e az iskolavezetés egy megvalósítható és lépésekre bontott infrastruktúrafejlesztési tervvel?
- Milyen művészi alkotótevékenység folyik az iskolában? A helyi kulturális hagyományok megőrzése és továbbörökítése megvalósul-e a művészeti tevékenységeken keresztül?
- Tisztában van-e a fejlesztő mindazon elvekkel és célokkal, melyek a beruházások hosszabb távú eredményességét biztosítják? Megjelenik-e a fenntarthatóság és a partnerség gondolata a fejlesztésben?
- A művészeti nevelés eszközeinek tárolása megoldható? A technikai felszerelés könnyen hozzáférhető és használható?
- Mennyi tükör van az iskolában? A tértagolásnál szerepet kap-e a függőleges irány?
- Milyen a helyiségek megvilágítása? Milyen az ablakok árnyékolhatósága?
- Rendelkezik-e az iskola olyan helyiséggel, ahol az interaktív tevékenységek megvalósíthatók? Milyen tértagolási eszközöket használnak a tantermekben?
- Mozgathatók a tantermek bútorai? Az oktatáshoz szükséges eszközök, kellékek tárolása megfelelően, praktikusán megoldható?
- Van-e lehetőség a tanulók audiovizuális alkotásainak, prezentációinak bemutatására? A kivetítés minden néző számára látható, élvezhető?
- Az iskola biztosítja-e, hogy a tanulók megismerkedjenek a népdalokkal, népi játékokkal? Milyen zenei önkifejezésre van lehetőség az intézményben?
- Rendelkezik-e az infrastruktúra a rajztanítás alapfeltételeivel? A tanulók alkotásainak közzététele hol történik?

MOZGÁSRA NEVELÉS SZEMPONTJAI

Célunk rávilágítani azokra a szempontokra, amelyek által megvalósítható az iskolai testnevelés és diáksport kettős célja: a tanulók életkori adottságaihoz igazodó élettani szükséglet kielégítése, és a felnőttkorra elkísérő sportos, mozgásos cselekvő életvitel kialakítása.

Az iskolai mozgás szemléletének átdefiniálása. A gyermekkori sportolás meghatározza az élethosszig tartó mozgásélelmódot. Azok a felnőttek, akiknek pozitív élménye volt gyermekkorában a testnevelés, azok igen korán a testnevelésórán kívül is sportoltak. A sportoló felnőttek meghatározó többsége pedig ezekből a gyermekkori szokásokból építkeznek. A fentiek fényében könnyen belátható, hogy a gyermekkori sportolás meghatározó hatással van a későbbi életmódra.

Megfelelő tisztálkodási feltételek. Tisztálkodási lehetőséget korlátozottan vagy egyáltalán nem biztosító öltözők rontják a diákok komfortérzetét, a testnevelés és sportfoglalkozások népszerűségét. Különösen kamaszoknál fontos kérdés maga a külső és egymás testének figyelése, saját adottságok miatti szégyenérzet, megoldást kell találni arra, hogy ne ezek a teljesen természetes érzések okozzák a mozgási lehetőségek ignorálását. Ennek érdekében találunk megoldást a zuhanyzófülkék szeparálhatóságára, igényes, víztakarékos kialakítására (nagyon jó példákat találni nyugat-európai kempingekben). A tornaöltözőben legyen elegendő ülőhely, fogas és tükör.

A sportudvar mérete és elhelyezkedése. Minimálisan elvárható 5-8 m² tanulónként (tehát egy 500 tanuló intézetben minimum 2500-4000m²). A tornateremmel, illetve az iskolaudvar kijáratával közvetlenül kapcsolata legyen, se az utca felől, se más épület felől átjárás ne legyen a pályákon keresztül az iskolaépületbe. Az iskolaud-

var formájától és tagoltságától függően célszerű a labdajátékokhoz legalább 50 x 30 m-es kombinált pályát építeni, melynek szélén legalább 3 sávos (3 x 1 m széles) 40 m hosszú futópályát kialakítani, az így kialakított pálya az iskolai ünnepélyek és rendezvények helyszínéül szolgálhat, pormentes, műgyantaborítással – esetleg esti kivilágítással – az időjárástól és évszaktól függetlenül folyamatosan lehet használni. Különösebb karbantartást nem igényel. Ajánlott multifunkciós sportpályában gondolkodni, mely nyáron sportpályaként működik extra napkollektor kapacitással, télen jégpályává alakítható egy kettős körforgású rendszerrel. Az itt nyert hő pedig felhasználható helyiségek, uszodák fűtésére. Ehhez csak annyi kell, hogy legyen egy olyan elkülönített külső tornapálya, amely elválasztható a többitől; megkönnyíti a jég kialakítását, ha kis padkája van, és jó, ha közel van hozzá a víz.

Modern sportburkolati eljárások. Sportpályák építésénél a bekerülési költségen túl a folyamatos karbantartást és felújítási költségeket is számba kell venni. A magára hagyott, amortizálódott, elhanyagolt sportpálya inkább taszít, mintsem önkéntes sportolásra ösztönöz, szemben a drágább kivitelezési költségű, de hosszú élettartamú és különösebb karbantartást nem igénylő műanyag sportburkolattal. Ezek a műgyanta alapanyagú burkolatok beton vagy aszfalt alapra is teríthetők, ellenállnak az UV-sugárzásnak, a gumialapra öntött többszínű koptató rétegek miatt nagy mechanikai igénybevételt is elbírnak, sőt többfunkciós használatra (kerékpár, hoki,

tánc stb., szöges cipő, labdajátékok stb.) is alkalmasak, ráadásul könnyen tisztán tarthatók.

Atlétika és gimnasztika. Legalább 2-3 helyen létesítsünk – az atlétika különböző szakágának gyakorlásához – pályákat (ugró-dobó), hogy egyidejűleg kisebb csoportokban is lehessen gyakorolni; a közbülső formátlan területeket fákkal, bokrokkal, évelőkkel telepítsük be, hogy a zöld felületet növeljük, a sportudvar mikroklímáját optimalizáljuk. Amennyiben lehetséges, úgy a tornaterem bejáratához közel 20-40 m²-es gyepes tornateret is készítsünk a szabadtéri gimnasztikás bemelegítés számára, egyenes terepviszonyok mellett célszerű „grundpályát” hagyni. A pálya formája a körülményekhez igazodik, sportburkolatot nem igényel, karbantartásra nincs szükség, óráközi és tanítás nélküli szünetekben a gyerekek szabadon használhatják, télen pedig árasztásos módszerrel jégpálya alakítható ki, kihasználatlan zugokba célszerű szabadtéri sportszereket felállítani, melyek pusztán jelenlétükkel spontán próbálkozásra inspirálnak (korlát, mászóállvány, nyújtó, gerenda stb.) Itt csupán a balesetmentes aljzatra kell nagy gondot fordítani.

Különleges helyek kihasználása. Kiseb terület, tömör kerítés, tűzfal esetén: szabadtéri bordásfal készíthető időjárásálló fémrészekből, kosárlabda palánk állítása, melynél a palánk mögötti balesetmegelőző távolság nem hagyható figyelmen kívül. Célszerű lánchálóval ellátni. A palánk tartós, ha palából készül. 12 x 24 m-es szabad terület esetén szegéllyel övezett és homokkal megtöltött (30 cm) strandröplabda-pályát építsünk, mely igen népszerű játék, még utcai ruhában is hűvös idő esetén, mezítláb pedig utánozhatatlan élmény. Járdák, utak, hepe-hupás udvarrészek: görkorcsolyázás, gördeszkázás, kerékpározás és rollerezés spontán sportolásra inspirálnak, minigolfpálya építésére ad lehetőséget. Szabadtéri akadályok, játszó állványok, csúszó-mászó alkalmasságok a fiatalabb korosztály kedvelt szabadidős kínálatát gazdagítják.

Egységes stílus, esztétikus megjelenés. A beépített műtárgyak természetes anyagból készüljenek és azonos stílust kövessenek, igen barátságos, utánozhatatlan természetességet a fa építmények sugároznak. Ezek néhány év után gombásodnak, ezáltal lefeketednek, ha a rendszeres mázolás elmarad. A keményfa időtállóbb, de a lazúr impregnálót nem issza be, ezért olajalapú festékekkel védhető. A fenyő fényálló lazúrral tartósan védhető.

Futópálya. Ha nagy szabad terület áll rendelkezésre, úgy futó körpályát alakítsunk ki, ahol a bemelegítő futásokon túl az állóképességi felmérések is elvégezhetőek. Célszerű 3-4 sávós pálya kialakítása (3 x 1,2 m), hogy a váltófutás és a versenyszerű résztávós futás is gyakorolható legyen, 4-6 sávós 80-120 m-es egyenessel, ahol mérhető versenyek síkon és gáton – már-már az atlétika ízét-zamatát kínálja. Itt már lehetőség van kislabdahajításra, esetleg gerelyhajítás gyakorlására is, mely igen vonzó – különösen a fiúk körében. Érdemes megpróbálni védőhálót körülvett dobókört is építeni, ahol a forgásból történő összetettebb vető mozdulatot, illetve mozgást is meg lehet tanítani. Ez igen szórakoztató és közben jó mozgáskoordináció-fejlesztő hatású mozgássor.

Úszómedence. Luxusberuházásnak számít ma Magyarországon, de ha a legszeleesebb körű tanulói népszerűsége gondolunk, akkor a tanulásban bármilyen módon gátolt réteg számára egy ilyen beruházás a teljes értékűnek tekintett élet irányába hat. Természetesen ez a fejlesztés sem minden iskolában valósítható meg, de az intézmények közötti együttműködés révén a tanítási folyamat része lehet. A művészeti nevelésen belül a mozgáskultúra területén és a kreatív térszemlélet kialakításában lehet szerepe.

Parkosítás. A játék- és tornateret a tanterem ablakaitól magas cserjesorokkal válasszuk el, hogy a „tanulni vágyók” figyelmét a vidám, mozgalmos élet ne vonja el, a pályák körül a déli oldalon árnyékoló, az északi oldalon a szél elleni védelem céljából célszerű gyorsan növő, nagy lombú, magas fákat ültetni. Érdemes padok, kerti pavilonok, futónövényekkel körbeültetett pihenőhelyek kialakítása a sportudvar csendesebb zugaiban. Zaj- és porvédelmi megfontolásból a sportpályákat és szabadtéri létesítményeket erős növényű cserjékből – többsoros ültetéssel – barátságos zöld keretbe foglalhatjuk, mely a szabadon maradt területek cserjéivel néhány éven belül bensőséges egységet alkot, állványokra elhelyezett virágtartók egyvári és évelő virágoknak ad védett helyet, melyet folyamatos virágzással hálálnak meg.

Mozgásra nevelés szervezethez tartozó téri feltevélei. Az iskolák hangulatának egyik nagyon fontos összetevője a tornaterem, a sportpálya. A fejlesztés tervezésénél fontos átgondolni a testnevelésórák menetrendjét. Az iskola tegye lehetővé, hogy egész osztályok és osztott csoportok is mehessenek mozogni. Nagyon

fontos a sportudvar, és nagyon jó, ha vannak kisebb, sportolásra alkalmas egyéb terek is (például edzőterem, görkorcsolyázásra, gördeszkázásra alkalmas felület, játszótér). A tornatermekhez több öltöző kell – ez a komfort és szervezettség szempontjából nagyon fontos. Lehető-

leg egy-egy csoport öltözhessen egy öltözőben, a fiúk és a lányok külön öltözhessenek, az előző órától kijövők és a következő órára érkezők ne akadályozzák egymást. Ne a higiéniai feltételeken múljon a mozgás szeretete vagy nem szeretete!

KÉRDÉSEK A MOZGÁSRA NEVELÉS SZEMPONTJAI TÉMAKÖRHÖZ

- Népszerű-e a mozgás, a sport az intézményben? A tanulók hány százaléka sportol rendszeresen a testnevelésórákon kívül?
- Megfelelő méretűek és befogadóképességűek a tornaöltözők? A zuhanyzófülkék szeparáltak, víztakarékosak, higiénikusak?
- A sportudvar mérete és elhelyezkedése alkalmazkodik-e az iskolaudvar formájához? Az infrastruktúra adottságait kiaknázza-e az iskola?
- Milyen sportágakra lenne igény az iskolában? Milyen sportburkolat volna a legcélszerűbb a felhasználók körében népszerű sportok művelésére?
- Milyen teret alakítottak ki az atlétikai edzések számára? Milyen a gimnasztika tornatere?
- Kihasználja-e az iskola mozgásfejlesztésre az udvar különleges, „holt” tereit? Balesetbiztos-e, megfelelő aljzattal ellátott-e a kisebbek számára kialakított játszótér?
- Természetes anyagok mennyire vannak jelen a sportudvaron? A fatárgyak beépítésébe belekalkulálták-e a karbantartás költségét és módját?
- Hol történik a testnevelésóra keretében történő futás? A futópálya anyaga egészségügyileg megfelelő keménységű?
- A tanulók hány százaléka tud úszni? Megoldott-e az úszásoktatás az iskolában?
- Zavarja-e időnként az oktatást a sportudvaron zajló élet? Mennyire parkosított a testnevelés-oktatás külső színtere?
- Az iskolai sportolás, a testnevelés lehetővé teszi-e, hogy osztályok, osztott csoportok közösen vegyenek részt benne, ugyanakkor van-e lehetőség egyéni foglalkozások, edzések tartására is?

ÚJ ISKOLA ÉPÍTÉSÉNEK KÉRDÉSEI

- Készült-e hatástanulmány?
- Az építkezéshez, felszereléshez rendelkezésre áll-e elegendő anyagi forrás? Kerestek-e megfelelő pályázatokat, amelyekkel hatékonyan lehet csökkenteni a költségeket?
- A pályázatírásba bevonták-e az iskolahasználókat? A tervezés előtt kikérték a szülők véleményét? A tervezés előtt kikérték a diákok véleményét?
- Biztosított az új létesítmény hosszú távú működtetése, üzemeltetése? Biztosított az új iskola hosszútávú kihasználtsága?
- A tervezés, kivitelezés során biztosított a tervező, kivitelező és az iskola képviselője közt a folyamatos kapcsolattartás?
- A tervező figyelembe vette a település adottságait, az új létesítmény természeti környezetét? Az iskola külső megjelenése sugallja az iskolába járók életkorát, az iskola profilját?
- Az épület kivitelezése, működtetése során döntően környezetbarát technológiákat, megoldásokat alkalmaznak?
- A külső terek és azok létesítményeinek, berendezéseinek tervezése gondol a szabadban tartott órák szervezésére? Valóban alkalmas a diákok életkorának megfelelő pihenésre, játékra, beszélgetésre, tanulásra?
- Van elegendő zöld felület, terveztek biokertet? Van-e zárható, környezetbe illő kerékpártároló?
- A belső terek alkalmasak az iskola széles körű használatára? Figyelembe veszik az iskolahasználók életkorát?
- A helyiségek száma, mérete összhangban van az iskola tevékenységével? (Pl.: Van elegendő csoportszoba? Szükséges a tankonyha, szerepel az oktatásban?)
- Van a pedagógusok felkészülését, pihenését, tanácskozását biztosító megfelelő komfortú helyiség?
- Biztosítottak-e a technikai dolgozók munkafeltételei?
- A helyiségek alkalmasak-e a többfunkciós használatra, átalakíthatóak-e?
- Biztosítja-e a berendezés az adott korosztály egészségét, kényelmét? Gondol az izlésvilágukra is?
- A berendezés a tanórai és tanórán kívüli tevékenységnek, az adott oktatási módszereknek megfelelően mozgatható?
- Tartalmazzák a tantermek az oktatáshoz alapvetően szükséges taneszközöket, segédanyagokat? A szertárak, tárolóhelyek könnyen megközelíthetők, onnan az eszközök szállítása egyszerű?

- Az aula, a folyosók a gyerekek kényelmét, érdeklődését, kommunikációját szolgálja? Az aula mérete, formája, berendezése alkalmas diákrendezvények tartására?
- Vannak-e, esztétikusak és praktikusak-e a fogasok, öltözőszekrények? Hogyan tárolják a nem használatos tárgyakat, székeket?
- Felülvizsgálták-e az iskola pedagógiai programját? Figyelembe vették-e a tartalmi megújítás során a korszerű technikai környezet adta lehetőségeket?
- Megtervezték-e az iskola tanórán kívüli tevékenységeit?
- Készült-e a tartalmi modernizációhoz szülői, tanulói, fenntartói, partneri igényfelmérés?
- Kerestek kapcsolatokat az iskolaépület délutáni, esti kihasználásához?
- Kerestek kapcsolatot, együttműködési lehetőségeket más intézményekkel?
- Összességében figyelembe vették, hogy az iskola a diákoknak épül? Alkalmas-e az új létesítmény arra, hogy saját szigetükként lakják be? Biztosítja-e az ő igényeiket, tanulásukat, étkezésüket, mozgásukat, kikapcsolódásukat, biztonságukat? A pedagógusok megkapnak-e minden feltételt ahhoz, hogy korszerű módszerekkel vezessék új ismeretekhez a tanulókat, kinyissák számukra a „szigetet” a világ felé?